

Etelä-Savon
2019–2021
kulttuuri-
hyvinvointi-
suunnitelma

ETELÄ-SAVO

SAIMAAN MAAKUNTA

SISÄLTÖ

Tehdään yhdessä Etelä-Savosta kulttuurihyvinvoinnin edelläkävijä!	3
Mitä on kulttuurihyvinvointi?	5
Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen Suomessa	7
Kulttuurihyvinvointi Etelä-Savossa	8
Kulttuurihyvinvoinnin nykytila	9
Kulttuurihyvinvoinnin tulevaisuus	11
Kulttuurihyvinvointisuunnitelman strateginen kärki	23
Tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset	
Edistämme yhdenvertaista osallisuutta ja toimijuutta	24
Tuemme hyvää arkea parantamalla palveluiden ja elinympäristön laatua	28
Vahvistamme ihmisten osaamista ja vastaamme työelämän kehittämistarpeisiin	32
Vahvistamme kulttuurin ja taiteen roolia osana suunnitelmallista maakunnan hyvinvoinnin, elinvoimaisuuden ja identiteetin kehittämistä	36
Kulttuurihyvinvointisuunnitelman seuranta	40
 LIITTEET	
Liite 1 Prosessin kuvaus	46
Liite 2 Kulttuurihyvinvoinnin käsitteet	50

Julkaisutiedot

Julkaisija:
Etelä-Savon maakuntaliitto
Mikonkatu 5, 50100 Mikkeli
puhelin 015 321 130 • kirjaamo@esavo.fi
faksi 015 321 1359
www.esavo.fi

Julkaisu:
Etelä-Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019-2021
Julkaisusarjan nro: 153:2018
ISBN 978-952-5932-51-5 (PDF)
ISSN 1455-2930
Mikkeli 2018

TEHDÄÄN YHDESSÄ ETELÄ-SAVOSTA KULTTUURIHYVINVOINNIN EDELLÄKÄVIJÄ!

Taide koskettaa, avaa uusia näkökulmia ja lähentää ihmisiä. Tutkimusten mukaan taide ja kulttuuri edistävät myös terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta. Mutta miten taataan, että taide ja kulttuuri ovat jokaisen eteläsavolaisen saavutettavissa riippumatta asuinpaikasta ja elämäntilanteesta? Ja kenen tehtävä on rahoittaa terveyttä ja hyvinvointia edistävät kulttuuripalvelut uuden maakunnan käynnistyessä ja sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistuessa?

Näitä ja monia muita kysymyksiä pohdimme Etelä-Savossa, kun laadimme tämän, maakunnan ensimmäisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman osallistavalla prosessilla 2017-2018. Etelä-Savon alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma on strateginen asiakirja, joka ohjaa maakunnan toimijoita kehittämään kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinoilla olevaa toimintaa. Suunnitelma ei velvoita toimenpiteisiin, vaan pyrkii sen sijaan innostamaan ja tarjoamaan eteläsavolaisten toimijoiden hyväksi näkemisiä ratkaisuja yhteiseen kulttuurin ja hyvinvoinnin kehittämiseen. Suunnitelma on tarkoitettu kaikille, jotka toiminnassaan pohtivat osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden tai taiteen ja kulttuurin edistämisen kysymyksiä.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma toimeenpanee osaltaan Etelä-Savon maakuntaohjelmaa vuosille 2018-2021. Suunnitelma konkretisoi kulttuuritoiminnan osalta myös Etelä-Savon alueellisessa hyvinvointisuunnitelmassa (2018-2020) esiin tuotuja toimenpiteitä alueellisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Lisäksi kulttuurihyvinvointisuunnitelma vie eteenpäin Etelä-Savon kulttuurin tulevaisuusohjelmaa (2016), jossa maakunnan kulttuuritoimijoiden yhteiseksi tahdoksi muotoutuivat muun muassa kokeilukulttuurin salliminen, pysyvän ja tasapuolisen vuorovaikutuksen luominen toimijoiden välille sekä koko maakunnan kattavan kulttuuritarjonnan mahdollistaminen.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma tarjoaa strategisen tason tavoitteita sekä käytännönläheisiä toimenpide-ehdotuksia eteläsavolaisten organisaatioiden ja yhteisöjen käyttöön. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin keinoin on monialainen tehtävä, ja siksi suunnitelmakin on tehty monialaisessa ja sektoreita ylittävässä yhteistyössä eteläsavolaisten asiantuntijoiden kesken. Puolitoistavuotisen prosessin aikana suunnitelman tekemiseen osallistui noin 300 eteläsavolaista toimijaa. Suunnitelma toteutettiin osana Etelä-Savon maakuntaliiton koordinoimaa Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hanketta. Suunnitelman tekoa rahoitti Taiteen edistämiskeskus osana Opetus- ja kulttuuriministeriön Prosenttitäiteen periaatteen laajentamisen kärkihanketta.

Mitä suunnitelmalle sitten jatkossa tapahtuu, on kiinni meistä jokaisesta. Tehdään yhdessä Etelä-Savosta kulttuurihyvinvoinnin edelläkävijä!

ETELÄ-SAVO
SAIMAAN MAAKUNTA

MITÄ ON KULTTUURIHYVINVOINTI?

Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan kulttuurin ja taiteen mahdollisuuksia edistää terveyttä ja hyvinvointia läpi elämänkaaren. Taide ja kulttuuri ovat merkityksellisiä elämysten ja kokemusten antajina ja luovat jo itsessään hyvinvointia, osallisuutta ja mielekästä elämää. Taidetta ja kulttuuria voidaan käyttää myös tavoitteellisesti hyvinvoinnin edistämiseen. Jos terveyttä ja hyvinvointia edistävälle taide- ja kulttuuritoiminnalle on asetettu julkilausuttu hyvinvointitavoite, puhutaan kulttuurihyvinvointipalveluista, jotka ovat asiakas- ja tarvelähtöisesti räätälöityjä taide-, taidekasvatus- ja kulttuuripalveluja. Kulttuurihyvinvointipalvelujen suunnittelemisessa, toteuttamisessa ja arvioinnissa korostuu monialainen, ammattimainen ja pitkäjänteinen yhteistyö. Hyvin toteutetut kulttuurihyvinvointipalvelut ovat aidosti asiakaslähtöisiä, niiden toteuttamiseen varataan resursseja riittävästi ja säännönmukaisesti ja niiden vaikuttavuutta seurataan.

Kulttuurihyvinvointipalvelujen avulla mahdollistetaan taiteen, taidekasvatuksen ja kulttuuritarjonnan saatavuus ja saavutettavuus myös niille ihmisille, jotka eivät erilaisista syistä johtuen voi käyttää jo tarjolla olevia palveluja. Tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi ne mielenterveysongelmista kärsivät ihmiset, jotka voivat erityisesti hyötyä taidetoimintaan osallistumisesta, usein jäävät tai ovat vaarassa jäädä taidepalvelujen ulkopuolelle.¹ Erilaisten ryhmien kulttuuritoiminta sekä pääsy taiteen ja kulttuurin pariin on hyödyllistä yksilöiden ja yhteisöjen lisäksi myös koko yhteiskunnalle.²

Ihmisten erilaiset taustat ja kyvyt voivat heikentää kulttuuri-osallistumista.³ Tästä, voinnistaan tai elinolosuhteistaan riippumatta ihminen on kuitenkin kulttuurinen, luova ja itseään ilmaiseva olento, jolla on kulttuurisia tarpeita ja oikeuksia. Oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää niiden avulla itseään ja yhteisöään sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti ovat jokaisen ihmisen kulttuurisia perusoikeuksia. Kulttuuriset oikeudet on turvattu YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa, useissa Suomea sitovissa ihmisoikeussopimuksissa⁴ sekä Suomen perustuslaissa.⁵

Tarkemman kuvauksen kulttuurihyvinvoinnin kentällä käytetyistä käsitteistä löydät suunnitelman lopusta (liite 2).

Etelä-Savossa on jo kokeiltuina ja käytössä runsaasti erilaisia kulttuuria ja hyvinvointia yhdistäviä hyviä käytäntöjä. Esittelemme suunnitelmassa paikallisia esimerkkejä kulttuurihyvinvoinnin hyvistä käytännöistä lyhyin tekstein ja valokuvin.

Taideneuvola yhdistää taidekasvatusta neuvolaikäisten palveluihin

Taideneuvola-hankeessa tuotiin taidekasvatusta neuvolapalvelujen yhteyteen Lastenkulttuurikeskus Verson jäsenkunnissa Hirvensalmella, Juvalla ja Rantasalmella. Vanhempi-lapsi-ryhmiä ohjasi musiikkipedagogi, jonka työparina oli neuvolan terveydenhoitaja tai perhetyöntekijä. Toiminta oli avointa ja maksutonta kaikille neuvolaikäisten lasten perheille. Ryhmät kokoontuivat kirjastoissa, ja kirjastot toivottivat samalla pikkulapsiperheet tervetulleiksi kirjaston asiakkaiksi. Osallistuvat aikuiset kokivat toiminnan tukeneen vanhemmuutta monilla tavoilla: sen koettiin muun muassa tuoneen piristystä arkeen, vahvistaneen suhdetta omaan lapseen sekä antaneen kokemusta oman lapsen toimimisesta ryhmässä. Kuva: Helinä Juurinen <http://www.versoverkko.fi/default.asp?siteid=Suomi&id=taideneuvola>

Lastenkulttuurilähete jakoon sosiaali- ja terveyspalveluissa

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta kulttuuripalveluihin edistetään Lastenkulttuurikeskus Verson jäsenkunnissa LAKU-lähetteellä. Toimintamallissa esimerkiksi neuvoloiden terveydenhoitajat, kouluterveydenhoitajat, omahoitajat tai kasvatus- ja perheneuvolan työntekijät voivat antaa tuen tarpeessa olevalle lapselle, nuorelle tai perheelle lähteen, jolla ohjataan kulttuuripalveluiden pariin. Lähetteellä voidaan ohjata sekä maksuttomaan että maksulliseen toimintaan. Kulttuurilähteen toimintamallilla tuetaan myös tulevien perhekeskusten moniammatillisia tavoitteita. Kuva: Helinä Juurinen <http://www.versoverkko.fi/default.asp?siteid=Suomi&id=lakulahete>

Kulttuurielämys ikäihmisen kotona

Kulttuurisäpinää senioreille Etelä-Savossa -hankeessa kuntien kulttuuripalvelut tekivät yhteistyötä ikääntyneiden kotihoidon kanssa. Kiinnostuneille kotihoidon asiakkaille vietiin kotiin noin tunnin mittainen kulttuurielämys ja aikaa varattiin myös esityksestä keskustelulle. Useimmiten paikalla oli avustamassa kotihoidon työntekijä tai fysioterapeutti. Kulttuurielämystä jakamaan toivottiin ikäihmisen omaista tai läheistä, sillä taitelijavierailujen tarkoituksena oli herättää keskustelua ja synnyttää vuorovaikutusta ihmisten välillä. Hankkeen toteuttivat 2015-2016 yhteistyössä Mikkelin, Kangasniemen, Mäntyharjun, Pieksämäen ja Puumalan kunnat sekä Mikkelin seudun sosiaali- ja terveystoimi. Ateriapalvelun mukana vietyjä musiikkituokioita jatkettiin vielä hankkeen jälkeen Mikkelissä osana kulttuuripalveluiden normaalia toimintaa.

Kuva: Tuula Vainikka

Kulttuuriluotsi mahdollistaa kulttuuripalveluihin osallistumisen

Kulttuuriluotsi on kaveri, jonka voi pyytää mukaan avuksi, tueksi ja seuraksi kulttuuritoimintaan. Kulttuuriluotsit ovat kuntien, järjestöjen tai yhdistysten koulutettuja vapaaehtoisia, jotka tilataan toimintaa paikallisesti koordinoivan tahon kautta. Syitä luotsin tarpeelle voivat olla esimerkiksi sosiaaliset, fyysiset tai taloudelliset esteet omassa ympäristössä. Erityisesti ikääntyneet, yksinäiset, maahanmuuttajat, mielenterveyskuntoutujat sekä toimintarajoitteiset henkilöt voivat hyötyä palvelusta. Kulttuuripalveluiden tuottajat myöntävät luotsille lähes aina maksuttoman sisäänkäsyn. Kulttuuriluotsitoiminta on valtakunnallista, ja Etelä-Savossa sitä on kehitetty muun muassa Savonlinnan Seudun Kolomonen ry:n KultRinki-hankeissa.

Kuva: Riitta Kärkkäinen <https://www.kolomonen.fi/kultrinki-hanke/>

KULTTUURIHYVINVOINNIN EDISTÄMINEN SUOMESSA

Terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta käynnistyi Suomessa 1990-luvun alussa Terveyttä kulttuurista -verkoston ja erilaisten hankkeiden voimin. Toimintaa alettiin tukea valtion taholta Sosiaali- ja terveysministeriön ja Opetus- ja Kulttuuriministeriön yhteisellä Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelmalla vuosina 2010–2014.

Kulttuurihyvinvoinnin edistämistä jatketaan Opetus- ja kulttuuriministeriön Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamisen kärkihankkeessa 2015–2018. Kärkihankkeen toimenpiteessä 2 laajennetaan prosentitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi. Kärkihankkeessa lisätään eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä 14 kehittämishankkeella ja neljällä ohjatulla kokeilulla eri puolilla Suomea. Pitkän tähtäimen tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa.⁶ Etelä-Savossa kärkihankerahoituksen saivat Etelä-Savon maakuntaliitto Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hankeeseen sekä Amusa Suomi Oy Taide-Kori-hankeeseen. Kärkihanketta tukee OKM:n ja STM:n perustama Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä (TAIKU2).⁷

Taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksiä kehittää ja koordinoi kansallisella tasolla vuonna 2016 perustettu Taikusydän. Taikusydän kokoaa ja välittää tietoa, vaikuttaa päätöksen tekijöihin, koordinoi tutkijaverkostoa ja

työstää verkostomaisesti ratkaisuja, joilla taiteen, sosiaali- ja terveysalan sekä kasvatusalan ammattilaisten yhteistyö saadaan pysyväksi osaksi hyvinvointia edistäviä palveluita. Taikusydämen koordinaatiopiste sijaitsee Turun ammattikorkeakoulussa ja sen toiminta jalkautuu ympäri Suomen yhdentoista maakunnan alueella toimivien alueverkostojen avulla. Etelä-Savon Taikusydän-alueverkosto käynnistettiin syksyllä 2017.⁸

Tutkimustietoa taiteen ja kulttuurin sekä terveyden ja hyvinvoinnin yhtymäpinnoista on jo runsaasti saatavilla. Suomessa uutta tutkimusta kulttuurin ja taiteen merkityksistä ja hyvinvointivaikutuksista tuottaa vuosina 2015–2021 Taideyliopiston koordinoima ArtsEqual-hanke. Viiden tutkimuslaitoksen yhteinen monitieteinen hanke tutkii, kuinka taide julkisena palveluna voisi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia 2020-luvun Suomessa. Hanketta rahoittaa Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvosto.⁹

Kansainvälisesti katsottuna Suomi on yksi kulttuurihyvinvoinnin edelläkävijämaista: Kulttuurihyvinvointia edistetään meillä strategisesti julkisen hallinnon taholta useamman ministeriön yhteistyössä. Yhteys ruohonjuuritason käytännön toimijoiden ja ylätason rakenteiden välillä näyttää myös toimivan Suomessa poikkeuksellisen hyvin.¹⁰

KULTTUURIHYVINVOINTI ETELÄ-SAVOSSA

Kulttuurin ja taiteen tuottama hyvinvointi on osa etelä-savolaisten ihmisten, yhteisöjen ja alueiden kokonaishyvinvointia. Tarkastellaan siis aluksi, mitä Etelä-Savon maakunnalle kuuluu hyvinvoinnin näkökulmasta.

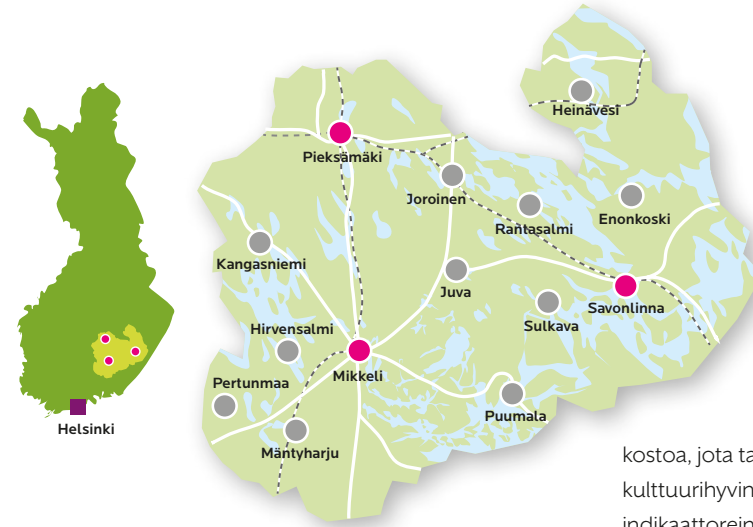
Hyvinvointia mittaavan aidon kehityksen mittarin (GPI) mukaan Etelä-Savo on maakunnittaisessa vertailussa kolmen parhaan joukossa. Viime vuosina suotuisaa on erityisesti ollut hyvinvointia tuottavien markkinattomien palveluiden kasvu. Toisaalta ympäristön tilan heikentyminen ja luonnonvarojen kuluminen ei ole edennyt niin voimakkaasti kuin koko Suomen tasolla. Väestön hyvinvoinnin indikaattoreista GPI-indikaattori huomioi muun muassa tulonjaon epätasaisuuden alueella sekä kotityön, vanhemmuuden ja korkeakoulutuksen, jotka lisäävät hyvinvointia. Hyvinvointia heikentävinä arvoina indikaattorissa huomioidaan taas esimerkiksi auto-onnettomuuksien määrä ja hiilidioksidipäästöjen suuruus. GPI-indeksin valossa Etelä-Savo on alue, jossa alueen talouden ohella myös väestön ja ympäristön hyvinvointi on muuhun maahan verrattuna hyvällä tasolla.

Kaikille Etelä-Savon kunnille yhteisiä haasteita ovat väestön ikääntymiskehitys ja väestön väheneminen joko poismuuton tai kuolleisuuden vuoksi. Huoltosuhteen heikentyminen ja väkimäärän väheneminen aiheuttavat tätä kautta haasteita kuntien taloudelle ja yleiselle hyvinvointikehitykselle. Koko maakunnan yleinen huoltosuhde on 72,8 (koko maa 60,1). Alueellinen kilpailukyky ja elinvoimaisuus Etelä-Savon kunnissa näyttäytyy nk. kovia kilpailutekijöissä (aluetalous, työllisyys, työpaikkakehitys ja väestökehitys) maan keskitasoon verrattuna muuta maata heikommalta. Maakunnassa on vahvaa ja vientivetoista kone- ja laite sekä puutuoteteollisuutta, jonka haasteena on kuitenkin jalostusarvon nosto entisestään sekä digitalisaation täysimääräinen hyödyntäminen. Luonnonvaroihin ja matkailuun liittyen kunnissa on hyviä kasvunmahdollisuuksia. Luonnonvarojen merkityksen tunnistaminen hyvinvoinnin edistäjänä ja terveysteknologian kehityksessä mukana pysyminen luovat uudenlaisia mahdollisuuksia myös elinvoiman näkökulmasta.

Etelä-Savon GPI-indeksin tulokseen sekä laajempaan hyvinvoinnin tilannekuvaan voit tutustua Etelä-Savon ennakoitisivustolta <https://esavoennakoi.fi/hyvinvointi>.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen nähdään Etelä-Savossa läpileikkaavana teemana maakuntaa kehitettäessä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen pitää sisällään monenlaista toimintaa, joka lisää ihmisten toimintakykyä ja kaventaa eri väestöryhmien välisiä terveyseroja. Hyvinvointia ja terveyttä edistetään laajalti vaikuttamalla taustatekijöihin kuten esimerkiksi elintapoihin ja elinympäristöön. Vaikka ikääntyvässä ja harvaan asutussa maakunnassa sote-palveluiden saatavuus nousee tärkeäksi, painopistettä valinnoissa on pyritty siirtämään entistä enemmän ennaltaehkäisevään hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen huomioidaan myös maakunnan strategisissa asiakirjoissa. Tulevan maakunnan valmisteilla olevan strategian keskiössä on hyvinvoiva eteläsavolainen. Ihmisten omaehtoisen toiminnan ja osallisuuden vahvistamiseen sekä yksinäisyyden ja sen aiheuttamien terveysongelmien torjumiseen suunnataan entistä enemmän kehittämistoimenpiteitä. Tämän osana kulttuurihyvinvoinnin vahvistaminen on yksi valittu suunta Etelä-Savossa. Etelä-Savon alueellisessa hyvinvointikertomuksessa ja -suunnitelmassa (2018-2020) kulttuurin tarjoamat mahdollisuudet hyvinvointiin huomioidaankin monipuolisesti: kulttuurin ja taiteen nähdään vahvistavan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä edistävän toimintakykyä, terveyttä ja hyvinvointia tukevia elämäntapoja sekä alueellista yhdenvertaisuutta.¹¹

Kulttuurihyvinvoinnin nykytila

Kuntien tuottamat kulttuurin peruspalvelut luovat pohjan alueelliselle kulttuurihyvinvoinnille sekä osallisuuden ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiselle¹². Kirjasto, vapaan sivistystyön ja taiteen perusopetuksen palveluja on tarjolla jokaisessa kunnassa, ja isommista kaupungeista löytyvät teatteri, orkesteri ja taidemuseo. Eteläsavolaiset kunnat tuottavat kulttuurin peruspalveluja vaihtelevin resurssein: Valtaosassa kunnista on vähintään yksi kulttuuripalveluista vastaava henkilö. Jossain kunnissa kulttuuripalvelut ovat yksi osa työntekijän tehtäväkenttää, ja tällöin kulttuuritoiminnan painopiste on voimakkaammin järjestöjen ja yhdistysten tukemisessa. Kaikki kunnat myöntävät toiminta-avustuksia yhdistyksille ja järjestöille, ja joissain kunnissa järjestöt saavat käyttää kunnan tiloja ilmaiseksi. Viidessä eteläsavolaisessa kunnassa on toimiva kulttuurikasvatussuunnitelma, jota toteutetaan yhteistyössä kasvatus- ja opetustoimen kanssa ja joka on integroitu osaksi varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmia. Lisäksi kulttuurikasvatussuunnitelma on työn alla tai suunnitteilla viidessä kunnassa. Kuntien kulttuuripalvelut tuottavat esityksiä ja työpajoja myös ikäihmisten palvelukeskuksiin sekä hoito- ja hoivakoteihin. Lisäksi alueella toimii lastenkulttuurikeskus Verso, joka tarjoaa lastenkulttuuripalveluja seitsemälle sen toimintaa rahoittavalle eteläsavolaiselle kunnalle.

Etelä-Savon kuntien ja kaupunkien strategioissa ja hyvinvointikertomuksissa (2013-2017) taide, kulttuuri ja kulttuurihyvinvointi ovat mukana vaihtelevasti:¹³ jotkut kunnista nostavat kulttuurin tärkeäksi osaksi sekä strategiaa että hyvinvointityötä, toisissa kunnissa kulttuuri jää vähemmälle huomiolle. Kirjaston ja kansalaisopiston roolit asukkaiden hyvinvoinnin tukijoina on nostettu esiin useiden kuntien kohdalla. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa kulttuuri on pääsääntöisesti otettu hyvin huomioon, sekä usein myös kuvattu sitä yhteistyöver-

kostoa, jota tarvitaan lapsille ja nuorille suunnattujen kulttuurihyvinvointipalvelujen tuottamiseen. Erilaisina indikaattoreina ja mittareina on kulttuurin saralla käytetty kulttuuritapahtumien määriä, kulttuuritapahtumiin osallistujien määriä sekä kulttuurilaitosten kävijämääriä. Yksittäisissä kunnissa kulttuurin edustaja on mukana myös hyvinvointiryhmässä, jolloin kulttuuripalvelut tulevat luontevasti osaksi asukkaiden hyvinvointia kartoittavaa ja tukevaa palvelukokonaisuutta.

Alueen sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä vankiloissa on tarjolla taiteen ammattilaisten tekemiä esityksiä, eri taiteen alojen työpajoja sekä kuvataide- ja musiikkiterapiaa vaihtelevasti ja satunnaisesti. Oman henkilökunnan ohjaamaa toimintaa on usein tarjolla säännöllisemmin, mutta toiminnan määrä ja laatu riippuvat siitä, millaisia osaajia kunkin yksikön henkilökunnasta löytyy. Organisaatioiden ostamaa ja tuottamaa tarjontaa täydentääkin merkittävästi yhdistysten, järjestöjen, seurakunnan ja oppilaitosten toteuttama taide-, kulttuuri ja muu vapaamuotoinen yhteisöllinen toiminta. Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalveluiden kuntayhtymä Essote jakaa alueellaan toiminta-avustuksia sote-puolen yhdistyksille ja järjestöille silloin, kun järjestön toiminta tukee ja täydentää Essoten palvelutuotantoa.

Myös oppilaitoksissa on taide- ja kulttuuriaineiden tarjontaa vaihtelevasti, lukiossa ja ammattioppilaitoksissa on suuria eroja tarjonnan välillä. Etelä-Savossa toimii kaksi taidepainotteista lukiota, ja kahdessa suurimmassa kaupungissa on myös peruskouluissa musiikkiluokkia. Ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja terveysalojen koulutuksissa tarjolla on yksittäisiä taiteen soveltamiseen ja luoviin menetelmiin liittyviä kursseja. Lisäksi sekä ammattikorkeakoulut että vapaa sivistystyö – kansalaisopistot, kansanopistot ja kesäyliopistot – antavat täydennyskoulutusta taidelähtöisten menetelmien käytössä. Taiteen perusopetuksen rooli on tärkeä sekä harrastusmahdollisuuksien että täydennyskoulutuksen tuottajana. Oppilaitokset, erityisesti kansalaisopistot, työllistävät paikallisia taitelijoita ja mahdollistavat siten taitelijoiden asumisen ja toimimisen alueella.

Hyvinvointia ja terveyttä edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa on 2000-luvulla kehitetty Etelä-Savossa lukuisilla hankkeilla, joita ovat muun muassa Hakku - Hyvinvointia ja kuntoa kulttuurista (Mikkelin ammatti-korkeakoulu; 2004-2006), KULTA – Kulttuuria ja taidetta ikäihmisille (Etelä-Savon kulttuurirahasto; 2011-2013), Kuntataiteilija (Savonlinnan kaupunki; 2014-2015), Kulttuurisäpinää senioreille Etelä-Savossa (Mikkelin kaupunki; 2015-2016), Kuhan selviit -SOSKU-osahanke (Essote; 2015-2017) sekä KultRinki (Savonlinnan seudun Kolomonen ry; 2015-2017, 2017-2019). Maakunnassa asuu muutamia taiteilijoita, jotka ovat tehneet työtään hyvinvointipalveluissa apurahojen turvin. Kulttuurihyvinvoinnin rahoituspohja on maakunnassa jo laaja: kuntien ja sote-palveluiden rakenteissa olevan perustoiminnan lisäksi toimintaa ovat rahoittaneet yksityiset säätiöt, yhdistykset ja järjestöt, seurakunta, Taike, OKM, Itäinen tanssin aluekeskus, ELY, Opetushallitus, AVI, STEA, Rise, Rajupusu Leader, EU:n maaseuturahasto, Piällysmies, Veejjakaja, Päijänne Leader, Crema sekä yksityiset yritykset.

Etelä-Savon vahvuuksina näyttäytyvät jo vakiintuneet toimintamallit, kuten kulttuurikasvatussuunnitelmat, joissa rahoitus jakautuu useammalle kunnan sektorille ja joissa jo tehdään toimialarajat ja sektorit ylittävää aitoa yhteistyötä. Pienten kuntien ja kaupunkien pienissä piireissä moniammatillinen verkostoyhteistyö rakentuukin helposti ja luontevasti. Useammassa kunnassa vahvuutena näyttäytyvät myös aktiiviset yhdistysten ja järjestöjen jäsenet, jotka tuottavat monenlaisia tapahtumia ja säännöllistä harrastustoimintaa. Maakunnassa toimiva lastenkulttuurikeskus tuo lasten ja nuorten kulttuurin erityisosaamista maakuntaan. Alueelta löytyy erityisen paljon harrastajateattereita, monipuolista taiteen perusopetusta, kuntien tukemia elokuvateattereita, kunnallinen ammattilaisorkesteri, ammattilaisteattereita ja museoita, jotka palvelevat maakuntalaisia omaa lähiseutuaan laajemmin ja antavat työllistymismahdollisuuksia ammattitaiteilijoille. Maakunnasta löytyy myös valtakunnallisesti tunnettuja kulttuuritapahtumia ja -kohteita, joiden toteuttamiseen ja kehittämiseen kulttuuriyrittäjät ovat ottaneet paikallisen tason toimijat hyvin mukaan. Julkisen ympäristön näkökulmasta vahvuutena voidaan

nähdä Mikkelissä jo 1970-luvulla käyttöön otettu, vaikkakin vaihtelevasti käytetty prosenttiperiaate, jonka mukaan prosentti julkisten rakennusten rakennus- ja korjauskustannuksista ohjataan taiteeseen.

Eteläsavolaiset kulttuurin ja hyvinvoinnin ammattilaiset tunnistavat kentällä olevan yhä monenlaisia haasteita: Moniin harrastusryhmiin on pienillä paikkakunnilla liian vähän osallistujia, joten kansalaisopistojen välillä on suuria eroja sekä yleisesti taidekurssien että taiteen perusopetuksen tarjonnassa. Taloudellisten tai sosiaalisten esteiden vuoksi kaikki halukkaat eivät pääse osallistumaan järjestettyyn toimintaan. Etäisyydet ja niihin liittyvät kuljetusjärjestelyt työllistävät ja aiheuttavat lisäkustannuksia. Yhdistysten aktiivijäsenet ikääntyvät ja yhdistysten erilaiset tavoitteet ja päämäärät voivat aiheuttaa ristivetoa. Kulttuuritoimintaan tai kulttuurihyvinvointiin liittyviin hankkeisiin varattuja rahoja ei juurikaan löydy sote-toimijoiden tai vankiloiden budjeteista, jolloin toiminnan jatkuvuutta ei voida varmistaa riittämättömien resurssien takia. Verkostoyhteistyössä on kehittämisen varaa, sillä toimintaa hankaloittavat päällekkäisyydet, koordinoinnin puute sekä toimijoiden haluttomuus sitoutua. Poikkihallinnollisuus ei usein vielä toimi eikä sotepalveluista aina löydetä yhteyshenkilöä, jolle kulttuuriasiat kuuluisivat, joten kulttuuritoimijat saattavat jäädä yksin palveluja suunnitellessaan. Työpaikoilla ja työhyvinvointipalveluissa taide ja kulttuuri voisivat olla laajemmin mukana työhyvinvoinnin ja palautumisen edistäjänä. Koulutuksen osalta kaikille 2. ja 3. asteen oppilaitosten opiskelijoille ei ole tarjolla kulttuurikasvatusta eikä opettajille tarjota johdonmukaista täydennyskoulutusta luovien opetusmenetelmien osaamiseksi. Eteläsavolaisen asuinympäristön arvoa ei riittävästi ymmärretä, vaan tutuille kulttuuriympäristöille sokeudutaan, kun kulttuuriympäristöjen hyvinvointivaikutuksia ei vielä tunneta. Myös eteläsavolainen luonto reitistöineen ja ulkoilualueineen voisi muodostua entistä suuremmaksi hyvinvointia tukevaksi vetovoimatekijäksi, jos alueita kehitettäisiin yhteistyössä taiteilijoiden kanssa. Ennen kaikkea alueen toimijat toivovat tutkimuksia ja menetelmiä, joilla voisivat osoittaa päätöksen tekijöille taiteen ja kulttuuristen menetelmien taloudellisen vaikuttavuuden.

Kulttuurihyvinvoinnin tulevaisuus

Kulttuuri, taide ja kulttuurihyvinvointi elävät ja kehittyvät muuttuvan yhteiskunnan mukana. Yhteiskunnallinen muutos tuo monia haasteita hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta tukevan kulttuuritoiminnan järjestämiselle sekä elinympäristön luomiselle. Kulttuuri ja taide voivat osaltaan tarjota ratkaisuja moniin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Alla olevassa kuvassa on nostettu esiin glo-

baaleja megatrendejä, jotka vaikuttavat Etelä-Savonkin maakunnan kehittymiseen jo nyt ja vielä korostuneemmin tulevana vuosina.¹⁴ Keskellä olevaa Kulttuurihyvinvointi osana megatrendejä -otsikkoa klikkaamalla saat tutkimuspohjaista lisätietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksista. Klikkaamalla eri megatrendejä saat lisätietoa megatrendin merkityksestä Etelä-Savossa sekä kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuuksista ja haasteista osana megatrendiä.

Kaikkukortti-hanke,
Savonlinnan kaupunki
Kuva: Riitta Kärkkäinen

KULTTUURI- HYVINVOINTI OSANA MEGATRENDEJÄ

Länsimaissa sekä sosiaali- ja terveys- palveluiden käyttäminen että ihmisten kiinnostus omaa hyvinvointiaan kohtaan ovat kasvaneet koko 2000-luvun ajan. Perinteisesti hyvinvoinnista huolehtiminen on ollut sairauksien hoitamista, mutta viime vuosina painopistettä on siirretty yhä enemmän ennakoivaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Myös kulttuuri ja taide on alettu nähdä entistä enemmän hyvinvointitekijänä yksilön, yhteisön ja sitä kautta koko yhteiskunnan tasolla.

Taiteella, taiteellisella toiminnalla ja kulttuuriosallistumisella on havaittu olevan positiivinen ja merkittävä yhteys hyvään koettuun terveyteen, elämänlaatuun ja onnellisuuteen.¹⁵ Yhdessä muiden ihmisten kanssa kulttuuri- ja taideharrastaminen edistää terveyttä ja pidentää elinikää.¹⁶ Kansainvälisen tutkimuksen perusteella on vahvaa näyttöä taiteen ja taiteellisen toiminnan positiivisista vaikutuksista mielen hyvinvointiin, mielenterveyteen sekä mielen sairauksista paranemiseen ja toipumiseen.¹⁷ Taidetoiminta voi auttaa myös jo sairastuneita esim. mielenterveyden ongelmista kärsiviä ihmisiä rakentamaan identiteettiä, joka ei ole sairauden, diagnoosin tai mielisairauteen liittyvien leimojen määrittämä.¹⁸

Taiteiden käyttöä ja taiteen merkitystä on tutkittu osana hoito- ja hoivatyötä sairaaloissa, perusterveydenhuollossa sekä ennaltaehkäisevissä palveluissa ja kuntoutuksessa. Taiteen on todettu tällöin mm. parantavan hoitotuloksia, vähentävän fyysisiä ja psyykkisiä oireita ennen toimenpiteitä ja toimenpiteiden aikana sekä vähentävän rauhoittavien lääkkeiden ja unilääkkeiden tarvetta ja käyttöä.¹⁹

Kansainvälisten tutkimusten mukaan vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien kanssa toteutettu taiteellinen yhteistoiminta vaikuttaa positiivisesti yksilöiden hyvinvointiin ja ulottuu kokonaisvaltaisesti niin psyykkiseen, fyysiseen kuin sosiaaliseen yksilön kehitykseen. Taiteellinen toiminta vaikuttaa positiivisesti mm. vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien itsetuntoon ja käsitykseen itsestä ja sitä kautta ystävyyssuhteisiin ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen.²⁰

Hyvinvointia tukee myös esteettinen, esteetön ja sujuvan arjen mahdollistava ympäristö. Suomalaisista 75 prosenttia haluaa taidetta arkeensa.²¹ Valtaosa suomalaisista haluaa taidetta sairaaloihin ja hoitolaitoksiin ja on sitä mieltä, että taide parantaa ympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta. Kaupunkiin haluttaisiin myös asuinalueita ja taloja, joissa on panostettu arkkitehtuuriin ja julkiseen taiteeseen. Lisäksi kulttuuriympäristötuntemus mahdollistaa syvällisemmän ympäristön ymmärtämisen ja siitä nauttimisen, ja voi lisätä hyvinvointia vahvistamalla identiteettiä ja paikkaan kuulumisen tunnetta. Yhteisötaiteen ja osallistavien taideprojektien positiivisista vaikutuksista asuinalueiden uudistamisessa ja kehittämisessä on saatu näyttöä tapaustutkimuksissa. Osallistava taidetoiminta on rohkaissut ihmisiä osallistumaan oman asuinalueensa ja elinympäristönsä parantamiseen, tukenut asuinalueiden monimuotoisuutta, lisännyt asuinalueen viihtyisyyttä, edistänyt asuinalueen turvallisuutta sekä vähentänyt rikollisuuden pelkoa.²²

DIGITALISAATIO

Digiteknologian kehittyminen tarjoaa välineitä itseilmaisuu- ja parantaa kulttuurin ja taiteen saatavuutta ja saavutettavuutta.

Digitaalisten teknologioiden yleis-työssä arkielämän toiminnoissa yhteisöllisyyden muodot muuttuvat ja kansalaisten vaikutusmahdollisuudet laajentuvat. Digitalisaatio poistaa aikaan, tilaan, tiedonsaantiin ja osallistumiseen liittyviä rajoituksia. Digitalisaatiossa kyse onkin ennen kaikkea ihmisistä, ei pelkästään teknologias- ta. Etelä-Savossa erityisesti harva asutus ja ikääntyneen väestön suuri osuus luovat haasteita ja kustannuspainei- ta palvelujen järjestämisessä. Teknologian kehitys ja digi- taalisuus voivat ratkaista osan haasteista. Digitalisaation merkitys luovilla aloilla ja markkinoinnissa on kasvussa. Se on tuonut perinteisten jakelukanavien rinnalle esim. digitaalisia alustoja, jotka skaalaavat luovien alojen tuotteet ja palvelut globaaleille markkinoille ja synnyttävät samalla luovien alojen kuluttajaliiketoiminnalle uutta kasvupotentiaalia. Sosiaalinen media muuttaa luovan alan työskentelytapoja ja sisältöjä vahvasti (esim. crowdsourcing, jossa ammattilaisten tehtäviä voivat suorittaa aiheesta kiinnostuneet ihmiset).²⁵

Digiteknologian kehittyminen muuttaa ilmaisuuden muotoja ja luo uusia mahdollisuuksia itseilmaisuu- ja identiteetin rakentamiseen ja ystäväpiiriin kasvattamiseen. Mediataide, monitaiteiset performanssit ja muut uudet taidemuodot kehittyvät ja haastavat niin osallistujat kuin kulttuurintuottajatkin uudistamaan osaamistaan ja kult- tuurin lukutaitoaan. Matalankynnyksen toimintapaikkoja ovat muun muassa hacklabit, joissa tieteestä, tekno- logiasta ja digitaalisesta taiteesta kiinnostuneet voivat tavata, viettää aikaa yhdessä ja tehdä joko henkilökoh- taisia tai yhteisiä harrastetoita. Hacklab voi toimia myös yhteistyössä oppilaitosten ja liike-elämän toimijoiden kanssa tarjoten paikan vapaamuotoiseen kokeilemiseen ja innovatiiviseen yhteistyöhön.²⁴

Digiteknologian keinoin voidaan parantaa kult- tuurin ja taiteen saatavuutta ja saavutettavuutta. Jo nyt elokuvia, ääni- ja e-kirjoja sekä musiikkia välitetään verkossa erilaisissa maksuttomissa ja maksullisissa pal- veluissa. Digitaalisesti voidaan tarjota taide-elämyksiä sellaisille yleisöille, joiden ei fyysisesti ole mahdollista

saapua paikan päälle esityksiin. Esimerkiksi Mikkelin kaupunginorkes- terin konsertteja on jo saatavilla verkossa sekä striimattuna että tallenteena, ja jatkossa konsertteja voidaan tarjota vaikkapa ympäristökuntien elokuvateattereissa hyvällä kuvanlaadulla ja äänentoistol- la varustettuna. Esimerkkinä jo olemassa olevasta vuoro- vaikutteisesta palvelusta on Tampere-talon MUKANA-pal- velu, jossa striimataan konsertteja verkossa reaaliajassa sosiaali- ja terveysalan palveluja tarjoaville toimijoille.²⁵ Tapahtumaan kuuluu olennaisesti vuorovaikutus etäy- leisön kanssa. Konsertissa esiintyvä artisti voi saada ylei- söltä palautetta esimerkiksi chatissa tekstiviestillä. Samalla esiintyjä voi olla yhteydessä yleisöönsä kameroiden tai tietokoneen välityksellä.

Teknologian kehittyminen tuottaa uusia mah- dollisuuksia saada tietoa kulttuurin ja taiteen hyvinvoin- tivaikutuksista. Älykellot ja -sormukset, aktiivisuusran- nekkeet ja näihin kytketyt sovellukset ovat jo arkipäivää. Jatkossa älylaitteet kehittyvät ja helpottavat omakohtais- ta hyvinvoinnin seurantaa hienovaraisemmalla tasolla huomioiden luotettavasti myös mielekkään tekemisen vaikutukset terveyteen ja hyvinvointiin. Lisäksi pelillistä- minen tarjoaa uusia keinoja hyvinvoinnin edistämiseen ja sen seurantaan. Esimerkiksi Kaakkois-Suomen ammat- tikorkeakoulun Active Life Lab -tutkimusyksikössä on jo lähdetty ratkaisemaan muistisairauksien tuomia haastei- ta pelikehityksen avulla: kuntosalilla pelattava Pullervon seikkailut kehittää pelaajan lihasvoimaa ja kognitiivisia kykyjä, sekä seuraa samalla pelaajan hyvinvointia kerää- mänsä datan avustuksella.²⁶

Digitalisoituminen voi myös lisätä sosiaalista polarisaatiota, mikäli uusi teknologia ja nopeat verkkoyh- teydet eivät ole tasapuolisesti kaikkien eteläsavolaisten saatavilla. Myös mahdollisuudet hankkia tarvittavia lait- teita sekä kyvyt opetella laitteiden käyttämistä riippuvat ihmisen toimintakyvystä ja taloudellisesta tilanteesta.

SOSIAALINEN POLARISAATIO

Kulttuuri ja taide tarjoavat mahdollisuuksia yhdenvertaiseen osallisuuteen ja toimijuuteen.

Hyvinvointi ja terveys jakautuvat globaalisti väestön kesken yhä epä- tasaisemmin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan tämä ilmenee Suomessa sosio- ekonomisten ryhmien välillä lähes kaikilla hyvinvoinnin ja terveyden ulottuvuuksilla. Sosioekonomisella asemalla tarkoitetaan sekä hyvinvoinnin aineellisia ulottuvuuksia että aineellisten voimavarojen hankkimiseen tarvittavia edellytyksiä, kuten tulot, omaisuus ja asumistaso. Niiden lähtökohtia ovat puolestaan koulutus, ammatti sekä asema työelämässä.²⁷

Lapset ja nuoret ovat Suomessa eriarvoisessa asemassa taide- ja kulttuurikasvatuspalveluiden saajina. Mahdollisuus osallistua taideharrastuksiin ja päästä osal- liseksi julkisesta kulttuuritarjonnasta on pitkälle sidoksissa perheen koulutus- ja tulotasoon.²⁸ Lapsen kulttuurinen pääoma puolestaan vaikuttaa myös akateemiseen ky- vykkyyteen ja koulutusvalintoihin.²⁹ Sosioekonomiset ja kulttuuriset tekijät muodostavat hyväosaisuuden kehän, joka vahvistaa itse itseään. Huoltajat, joilla on myönteisiä kokemuksia taiteesta ja kulttuurista, haluavat antaa niitä myös lapsilleen. Näin sosiaaliset, aineelliset ja kulttuuriset voimavarat siirtyvät sukupolvelta toiselle. Käänteisesti perheen matala koulutus- ja tulotaso tuottaa kulttuurista eriytymistä ja pitää yllä huono-osaisuuden kehää. Kult- tuurinen osallisuus – tai osattomuus – onkin pikemmin- kin peritty kuin yksilöllinen valinta.³⁰

Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa toteu- tettavat kulttuurikasvatussuunnitelmat sekä neuvolasta jaettavat lastenkulttuurilähteet tuovat lapsille ja nuorille yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua taiteeseen ja kulttuuriin. Kansainvälisen tutkimuksen perusteella on vahvaa näyttöä siitä, että yhteisöllinen ja osallistava taide vaikuttaa positiivisesti haavoittuvaisessa asemassa ole- vien nuorten hyvinvointiin, sosiaaliseen osallistumiseen ja osallisuuteen sekä yhteisöön ja yhteiskuntaan kiinnitty- miseen.³¹ Yhteisöllisen ja osallistavan taidetoiminnan on havaittu voivan auttaa luomaan uusia ystävyyssuhteita ja sosiaalisia kontakteja, vähentää yksinäisyyden tunnetta, tukea mielenhyvinvointia ja mielenterveyttä, mahdollis-

taa omien vahvuuksien, kykyjen ja kiinnostuksen kohteiden tutkimisen ja tunnistamisen, tarjota voimautumisen ja valtautumisen kokemuksia, edistää toimijuutta ja toimijuuden tunnetta sekä lisätä itseluottamusta ja rohkeutta.³² Nuorisotyössä taiteellisen ja luovan oppimi- sen arvo tunnustetaan muun muassa siinä, että se antaa yksilölle mahdollisuuden nähdä itsensä osana laajempaa kuvaa ja keinoja työstää edessä näkyviä haasteita.³³

Yksinäisyys koskettaa Suomessa kaikkia ikäryh- miä, ja se näyttää olevan lisääntymässä. Suomen aikuis- väestöstä yksinäiseksi olonsa tuntee yli 400 000 henki- löä³⁴. Yksinäisyydellä on merkittäviä kansanterveydellisiä vaikutuksia, sillä yksinäisten ihmisten elinikä on alempi ja yksinäisyyden tiedetään lisäävän myös henkisen sairastu- misen riskiä. Tutkimukset osoittavat, että ammattimaises- ti järjestetyllä osallistavalla taide- ja kulttuuritoiminnalla on myönteisiä vaikutuksia yksinäisyyden poistamiseen, henkisten ongelmien hoitoon, terveydenhoitokulujen vähentämiseen, sekä yleisesti hyvinvoinnin lisäämiseen. Osallistavassa taide- ja kulttuuritoiminnassa sosiaalinen vuorovaikutus, luova yhteistyö, keskustelu ja yhteisistä onnistumisen kokemuksista iloitseminen vahvistavat itsetuntoa, itseluottamusta, sosiaalisuutta ja yhteisöön kuulumisen tunnetta, mikä vähentää juurettomuuden tunnetta ja syrjäytymistä.³⁵ Yhteisötaiteiden on todettu voimaannuttavan yksilöitä ja ryhmiä, joilla ei ole vaikutus- valtaa ja joiden oma ääni ei kuulu yhteiskunnassa.³⁶ Kult- tuuriharrastukset yhdistävät ihmisiä yhteiskuntaluokista, ammateista, iästä ja taustoista riippumatta.

Sujuvat kulkuyhteydet ja maksuton joukkoli- kenne lisäävät kaikkien mahdollisuuksia päästä harras- tamaan asuinpaikasta ja sosioekonomisesta taustasta riippumatta. Kirjastojen kaltaiset kaikille avoimet toimin- ta-alustat tarjoavat jo nyt laajan kirjon matalan kynnyksen harrastusmahdollisuuksia. Yhdenvertaisuutta lisäävät myös erilaiset toimintamallit (kuten Kulttuuria kaikille -palvelun koordinoima Kaikukortti³⁷), jotka tarjoavat kulttuuriharrastuksia ja osallistumisen mahdollisuuksia edullisesti tai jopa ilmaiseksi.

MONI-KULTTUURISUUDEN LISÄÄNTYMINEN

Kulttuuri ja taide tarjoavat alustan kohtaamiselle ja erilaisuuden ilmaisemiselle.

Globalisaatiokehityksen myötä maailma on tullut yhä pienemmäksi. Kansainvälistymisellä ja monikulttuurisuudella voidaan kuvata nyky-yhteiskunnan kulttuurista monimuotoisuutta. Kulttuurisesti monimuotoinen yhteiskunta sisältää useita erilaisia kulttuureja, uskonnollisia ja maailmankatsomuksellisia ryhmiä samassa toimintaympäristössä.³⁸ Monikulttuurisuus tuo mukanaan myös haasteita kulttuurien kohdatessa ja ihmisten luodessa itselleen uutta elämää vieraan yhteiskunnan rakenteissa.

Taiteellinen toiminta voi saada aikaan, edistää ja vaalia vuorovaikutusta myös sellaisten ihmisten tai ihmisryhmien välillä, jotka eivät ole aikaisemmin olleet tekemisissä keskenään tai joilla ei ole yhteistä kieltä. Tutkimuksissa on havaittu taiteellisen toiminnan voivan mm. lisätä erilaisuuden ja moninaisuuden hyväksymistä, tuoda esiin ja haastaa ennakkoluuloja, ennakoasenteita ja stereotyyppioita, edistää kulttuurien välistä kohtaamista ja dialogia, edistää tasavertaista kohtaamista ja vuorovaikutusta, antaa mahdollisuuden oppia uutta kieltä, lisätä tietoisuutta ihmisoikeuksista ja tukea maahanmuuttajien kotoutumista.³⁹ Usein ajatellaan, että taide olisi yhteinen, universaali kieli ilman rajoja. Yksilöt kuitenkin kokevat ja tulkitsevat taiteen sosiaalisesta ja kulttuurisesta viitekehystä. Taidetoiminnassa on mahdollista tuoda esiin omia tarinoita ja kulttuureja taustoja sekä muotoilla ja sanoittaa syvästi koettuja kokemuksia ja elämän eri todellisuuksia. Tällöin se ei vain heijasta ja kuvaa todellisuutta vaan myös tulkitsee ja tuottaa uutta todellisuutta.⁴⁰ Taiteella on taiteen tekijälle ja taiteen kuluttajalle

paljon terapeuttisia vaikutuksia ja näitä terapeuttisia vaikutuksia voi käyttää hyvin hyödyksi kotoutumisessa ja traumojen kohtaamisessa.⁴¹

Kielen opettaminen maahanmuuttajille on yksi toimintakenttä, jossa taiteilijoilla on paljon annettavaa tulevaisuuden Suomessa.⁴² Tutkimuksen mukaan laulaen suomea opettelevat opiskelijat kehittivät kirjoittamisen sujuvuudessa muita nopeammin.⁴³ Laulamisen ja runojen lausumisen on huomattu olevan kaikkein tehokkaita ääntämisen opettamisessa, kun taas laulujen kuuntelun uusiin aiheisiin johdattelemisessa tai suomalaisesta kulttuurista opettamisessa. Laulamista pidetään menetelmistä tehokkaimpana sanojen, rakenteiden ja mielekkäiden ilmaisujen muistiin painamisessa.⁴⁴ Suomen kielen ja kulttuurin opetusta laulaen on tehty muun muassa Hoilaillen-hankkeessa, jossa laulua ja musiikkia käytettiin monipuolisesti: Opetuksessa käytettiin valmiita lauluja, kouluttaja teki opetusta varten uusia lauluja ja opiskelijat tekivät lauluja kouluttajan ohjauksessa.⁴⁵

Taideaineiden opiskelu edistää demokraattisen yhteiskunnan vaatimaa toisten ihmisten kunnioittamista ja huomioimista sekä toisten asemaan asettumista. Se tukee toisiaan suvaitsevien ja ymmärtävien kansalaisten kasvattamista sekä purkaa ennakkoluuloja ja stereotyyppioita. Taiteelliseen toimintaan liittyvät vuorovaikutuksen ja ilmaisun muodot rakentavat yhteisöjä, synnyttävät yhteenkuuluvuuden tunnetta ja jaettuja merkityksiä.⁴⁶

TYÖELÄMÄN MUUTOS

Kulttuuri ja taide lisäävät luovuutta, kehittävät työtapoja ja edistävät työhyvinvointia.

Työelämän muutoksen taustalla ovat muun muassa digitalisaatio ja talouden globalisaatio. Teollisen yhteiskunnan lainalaisuudet eivät enää toimi globaalisti pirstaloituneessa taloudessa. Muutoksia tapahtuu kokonaisilla toimialoilla, ammattirakenteissa, yksittäisten tehtävien sisällöissä sekä osaamisvaatimuksissa.⁴⁷ Uudenlaisia työnkuvia ja koulutuspolkuja syntyy.

Kansainvälisten tutkimusten mukaan taidetoiminta työyhteisöissä lisää työntekijöiden hyvinvointia. Taidetoiminnalla voidaan tarkoittaa vaikkapa taidetyöpaikkoja, luovia menetelmiä palavereissa tai työnohjauksessa sekä taiteilijaresidenssitoimintaa. Taiteen vaikutukset työssä voivat ulottua lyhytkestoisesta virkistytymisestä pidempiaikaisiin vaikutuksiin. Taide- ja kulttuuritoiminnan on havaittu voivan vähentää stressiä sekä suojata työntekijöitä henkiseltä uupumukselta. Taidetoiminnan ja jaettujen kulttuuristen kokemusten on havaittu voivan parantaa kommunikaatiotaitoja sekä lisätä yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä sekä sosiaalista pääomaa työpaikalla.⁴⁸ Merkittävimpien sairauspoissaolojen, selkäkipujen ja masennuksen ennaltaehkäisemisessä taidelähtöiset menetelmät ovat osoittautuneet tehokkaiksi.⁴⁹

Taideinterventioilla on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia myös organisaatiotaitoihin ja yhteistyöhön, johtajuuteen sekä työntekijöiden itsensä kehittämiseen.⁵⁰ Työpaikoilla toteutettu taidetoiminta on yhteydessä luovuuden lisääntymiseen, se tukee työntekijöiden innovointia, auttaa pääsemään eroon tavanomaisista ratkaisuksista, siirtymään pois mukavuusalueelta ja saamaan

uusia näkökulmia työhön. Taiteen ja kulttuurin vaikutuksia on tutkittu myös yritystasolla esimerkiksi tarkastelemalla, miten taidelähtöisellä toiminnalla voidaan kehittää organisaatiota tai sen osia, tuottaa strategisia ja operatiivisia vaikutuksia, kehittää organisaatiota, henkilösuhteita ja yhteistyötä sekä tukea henkilöstön oppimista, ammatillista kehittymistä ja identtifioutumista.⁵¹ Taidelähtöisellä kehittämisellä on esitetty olevan suuriakin epäsuoria taloudellisia vaikutuksia.⁵²

Tutkimusten mukaan työnantajien kannattaa tukea työntekijöiden taide- ja kulttuuriharrastuksia myös vapaa-ajalla. Kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu, että mitä enemmän taidetta ja kulttuuria ihmiset harrastavat, sitä paremmaksi he kokevat henkisen ja fyysisen terveytensä.⁵³ Taidetoimintaan osallistumisen vaikutuksia on havaittu myös työllistymisessä, kyvyssä säilyttää työpaikka ja palkkatasossa.⁵⁴

Taiteilijoiden työllistyminen sosiaalisesti sitoutuneessa taiteessa ja taidetta soveltavilla aloilla on yksi ratkaisu taiteilijoiden työllistymisongelmiin.⁵⁵ Taiteen ja kulttuurin tuominen mukaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä organisaatioiden kehittämiseen luo uudenlaisia työnkuvia ja vaatii kehittämään perinteistä taiteilijan ammattiosaamista. Hoitoyhteisöihin tullessa taitelijalta vaaditaan herkkyyttä ihmisen kohtaamiseen, sillä hoitoyhteisöissä korostetaan ihmisen kohtaamista ja spontaania lähestymistapaa.⁵⁶

VÄESTÖN IKÄÄNTYMINEN

Kulttuuri ja taide
nähdään ikäihmisten arjen
ja asuinympäristön
laatutekijänä.

Väestön ikääntyminen länsimaissa on merkitykseltään kasvava megatrendi, joka nähdään suurena globaalina haasteena. Ikääntyminen ja työikäisen väestön suhteellisen osuuden pieneneminen heikentää julkisen talouden kestävyyttä. Ikääntyneen väestön osuus kasvaa Etelä-Savossa muuta maata nopeammin ja väestön ikärakenne on vinoutunut vanhempiin ikäluokkiin päin. Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä oli 28 % vuonna 2016, kun se koko maassa oli 21 %. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan osuus nousee yli 30 %:iin vuoteen 2020 mennessä. Työikäisten osuuden ollessa keskimääräistä pienempi huoltosuhde maakunnassa on epäedullinen ja heikenee edelleen. Ikääntymiseen voidaan kuitenkin nähdä liittyvän myös mahdollisuuksia. Esimerkiksi palvelut ja tuotteet, joissa lähtökohtana ovat ikääntyneiden erityistarpeet ja -toiveet, luovat kokonaan uusia markkinoita.⁵⁷

Kulttuurisen vanhustyön tavoitteena on vanhusen hyvinvoinnin ja elämänlaadun parantaminen luovuuden, taidetoiminnan ja taidelähtöisten menetelmien avulla.⁵⁸ Osallistuminen ryhmissä toteutettavaan musiikin, kuvataiteen, tanssin, näyttämötaiteen, kirjallisuuden tai käsityön toimintaan näyttäisi sekä laadullisen että määrällisen tutkimustiedon mukaan edistävän ikääntyvien yli 60-vuotiaiden 1) kognitiivista kyvykkyyttä (muisti, uusien asioiden oppiminen, itsetunto, identiteetti), 2) sosiaalisten suhteiden tuomaa rikkautta (yhteisöön kuuluminen, merkityksellisyys, yhdessä oppiminen), 3) taiteesta ja taidetoiminnassa oppimista sekä taiteen ymmärtämistä, 4) rohkeutta kohdata uusia haasteita, 5) myönteistä suhtautumista tuleviin vuosiin ja 6) oman äänen kuulluksi tulemistä.⁵⁹ Aktiiviset ikäihmiset, paitsi osallistuvat, myös tuottavat monenlaisia kulttuuripalve-

luja erityisesti yhdistystoiminnan kautta. Yhdistystoiminta ja aktiivinen kulttuurin harrastaminen tuovat mukanaan sosiaalisen yhteisön ja vertaistukea.

Taiteet ja kulttuuri tarjoavat elämysten ohella mahdollisuuksia oppimisen ja onnistumisen kokemuksiin kaiken ikäisille ja kykyisille oppijoille. Tutkimusten mukaan uusien taitojen oppiminen ja vanhojen taitojen ylläpitäminen voi myös vähentää vanhenemisen kielteisiä vaikutuksia. Taiteen ja kulttuurin harrastamisen on havaittu parantavan elinikäisen oppimisen avaintaitoja kuten kommunikointia, sosiaalisia taitoja, aloitteellisuutta ja ilmaisukykyä. Läkimmämillä ihmisillä aktiivisen taiteelliseen toimintaan osallistumisen on todettu ylläpitävän tai vahvistavan kognitiivista toimintakykyä.⁶⁰ Taidetoiminnan mukanaan tuoma toimijuuden ja voimaantumisen kokemus voi säteillä myös muille elämänalueille vaikuttaen välillisesti ikääntyneen ihmisen koko elämänlaatuun.⁶¹

Väestön ikääntyessä myös muistisairauksien määrä kasvaa. Maailmassa on vuonna 2018 46,8 miljoonaa dementiaa sairastavaa ihmistä, ja määrän on arvioitu nousevan 74,7 miljoonaan vuoteen 2030 mennessä.⁶² Musiikilliset taidot säilyvät usein muistisairaalla hyvin, joten musiikkia on käytetty paljon muistisairaiden ikäihmisten kohtaamisessa ja kuntoutuksessa. Musiikkiterapialla ja musiikin käytöllä voidaan hetkellisesti vähentää muistisairaana levottomuutta sekä parantaa vireystilaa, kommunikaatiota ja vuorovaikutusta.⁶³ Parkinson-tutkimuksessa myös tanssilla on todettu olevan yhteys mm. parantuneeseen tasapainoon, toiminnalliseen liikuntakykyyn, motorikkaan ja elämänlaatuun.⁶⁴

ILMASTON- MUUTOS

Kulttuuri ja taide
antavat välineitä
ympäristökasvatukseen
ja edistävät kestäväää
palveluntuotantoa.

Ilmasto lämpenee ihmisen toiminnasta johtuen, kun ilmakehän kasvihuonekaasupitoisuus kasvaa fossiilisia polttoaineita käytettäessä. Tutkijat ennakoivat, että maapallon keskilämpötila tulee nousemaan ihmiskunnan toimien johdosta sadan vuoden kuluessa usealla celsiusasteella. Jos ilmastonmuutosta halutaan hidastaa, teollisuusmaiden päästöjen olisi pudottava tuntuvasti lähivuosikymmeninä.⁶⁵

Taiteen ja kulttuurin keinoja voidaan käyttää ympäristökasvatuksessa, ympäristötietoisuuden herättämisessä ja kestävä kehityksen näkökulmien kehittämisessä. Esimerkiksi kuvataidekasvatus tukee ympäristökasvatuksen tavoitteiden toteutumista molempien kasvatuksen alojen yhteisiä erityispiirteitä hyödyntämällä.⁶⁶ Alojen vahvuuksia ovat muun muassa moniaistisuus, kokemuksellisuus, toiminnallisuus, herkkyys ja arvopohdinta. Taidetoiminnan mukanaan tuoma sosiaalinen vuorovaikutus, havainnointi ja aistimukset synnyttävät tiedollisten tosiasioiden ohelle aidon yhteyden kokemuksia.⁶⁷ Koke-
musten kautta herkkyys havaita ympäristössä esiintyviä ilmiöitä kehittyy ja valmius vastuulliseen toimintaan kasvaa.

Ilmastonmuutoksen myötä materia-
lituksen ja liikkumisen on vähennyttävä, jolloin paikallisten palvelujen, myös taide- ja kulttuuripalvelujen, kuluttaminen suhteessa kasvaa. Lahjaksi ostetaan aiempaa enemmän kulttuuripalveluita ja lähiruoa, paikallisen käsityöosaamisen ja kulttuuriympäristöjen painoarvo kasvaa. Kaupunkirakenteen suunnittelussa huomioidaan yhteisölliset tilat, joissa yksityiset ja julkiset toimijat voivat kohdata. Ilmastonmuutos vaikuttaa myös rakentamisessa, korjaamisessa ja taiteen tekemisessä käytettäviin materiaaleihin ja resursseihin: kiertotalous, materiaalien kestävyys, hävikin vähäisyys, vähähiilisyys sekä laajemmin resurssiviisaus tulevat kantaviksi teemoiksi. Myös digitaalisuus voi tarjota ratkaisuja siihen, kuinka taide voi olla yhtäaikaaisesti sekä saavutettavaa että kestävästi toteutettua.

Case-teatteri väkivallan ehkäisytyössä

VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry tarjoaa palveluja väkivallan tekijöille ja uhreille matalan kynnyksen periaatteella. Violasta löytyy myös Case-teatteritiimi Dynamo, jonka teatteritoiminta perustuu forum-menetelmään. Case-teatterissa käsikirjoitukset on koostettu todellisten asiakaskertomusten pohjalta. Käsiteltäviä aihepiirejä ovat olleet väkivaltailmiön eri puolet kuten lähi- ja parisuhdeväkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta, vaino ja kokemukset viranomaisten kanssa asioinnista. Case-teatteri antaa mahdollisuuden käsitellä vaikeita teemoja ja tunteita turvallisesti. Esityksen avulla kaikki osapuolet voivat tunnistaa omia asenteitaan ja tarkastella tapahtumia eri näkökulmista. Kuva: Kari Hallikainen

HYPPY! - kehitysvammaisten esittävän taiteen tapahtuma

Hyppy! on kerran vuodessa järjestettävä esittävän taiteen tapahtuma kehitysvammaisille. Tapahtuman tarkoituksena on antaa kehitysvammaisille kokemus katseen kohteena olemisesta muuten kuin vain vammansa kautta, ja antaa katsojalle puolestaan mahdollisuus nähdä kehitysvammaiset esiintyjinä. Tapahtumaan valmistautuminen vahvistaa esiintyjien itsetuntoa ja omatoimisuutta sekä sosiaalisia taitoja. Teatterin näyttelijät toimivat ryhmien kummeina eli yhdyshenkilöinä ryhmien ja teatterin välillä sekä tukena ryhmien ohjaajille. Tapahtuman järjestää Mikkelin teatteri yhteistyössä Savonlinnan Kalevankankaan koulun, Etelä-Savon Tanssiopiston ja Suomen Nuorisopiston kanssa. Kuva: Mikkelin Taiturit

Omaishoitajien teatteriryhmä Virtapiiri

Virtapiiri-teatteriryhmät ovat omaishoitajille suunnattuja vertaistukiryhmiä, joita hallinnoi Mikkelin seudun Muisti ry. Ryhmät kokoontuvat säännöllisesti Mikkelissä, Savonlinnassa, Pieksämäellä ja Kangasniemellä. Jokaista ryhmää vetää teatterialan ammattilainen. Virtapiirin toiminnan tarkoitus on auttaa omaishoitajia selviytymään arjen haasteista teatterin ja itseilmaisun tuomien voimavarojen avulla. Ryhmäläiset käyvät esiintymässä esimerkiksi hoitokodeissa ja erilaisissa tilaisuuksissa. Omaishoitajien hoidettaville järjestetään tarvittaessa sijaishoito harjoitusten ja esiintymismatkojen ajaksi. Toiminta on toteutuspaikkakunnilla saavuttanut vakiintuneen aseman yhtenä omaishoidon tukimuotona. Kuva: Hamid Al-Sammamraee <https://www.muistiliitto.fi/fi/tuki-ja-palvelut/muistiyhdistys-lahellasi/muistiyhdistykset/mikkelin-seudun-muisti/virtapiiri>

Vapaaehtoiset yhteislaulun ohjaajina hoivakodissa

Kulttuuria hoivakoteihin -hankkeessa Linnalan opisto koulutti vapaaehtoisia ohjaamaan yhteislaulua hoivakotien asukaille Savonlinnassa. Koulutuksessa harjoiteltiin esilaulamaan säestyksetöntä yhteislaulua ja koottiin palvelukoteihin soveltuvia laulupaketteja. Koulutuksessa käytiin läpi myös monia hoivakotikäynteihin ja laulattamiseen liittyviä asioita, muun muassa muistisairaalan kohtaamista, laitoshygieniää ja -käyttäytymistä. Ryhmä teki yhteistyötä savonlinnalaisien palvelutalojen sekä Linnalan Seniorikeskuksen kanssa. Laulamisen hyviä vaikutuksia tuli selvästi näkyviin ryhmän ohjaamilla laulutuokioilla: ikääntyneet virkistyivät ja aktivoituivat, he ottivat enemmän yhteyttä toisiin asukkaisiin ja ilmaisivat tunteita näkyvämmmin. Kuva: Marja-Leena Hasselqvist <https://infogram.com/kulttuuria-hoivakoteihin-lhnq4lx8j5lp23z>

Kaikukortti

Savonlinnan kaupunki otti 2018 käyttöön Kaikukortin. Kaikukortin tavoitteena on parantaa tiukassa tilanteessa olevien lapsiperheiden, nuorten ja aikuisten mahdollisuuksia nauttia taiteesta ja kulttuurista Savonlinnassa. Kaikukortilla voi hankkia lipun moniin Savonlinnassa oleviin kulttuurikohteisiin: teatteriin, museoihin, konsertteihin, oopperaan ja elokuviin. Kaikukortti on henkilökohtainen eikä se maksa mitään. Kaikukortin voi saada Kaikukortti-toiminnassa mukana olevan sosiaali- ja terveysalan toimijan asiakas, jolla ei tiukan taloudellisen tilanteen vuoksi ole rahaa pääsylippuihin tai kurssipaikkoihin. Lisäksi kortin saajan tulee olla vähintään 16-vuotias. Kuva: Riitta Kärkkäinen <https://www.savonlinna.fi/asukas/kulttuuri/kaikukortti>

Hoitajasta kulttuurikummi

Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelut Essote koulutti henkilökunnastaan kulttuurikummeja loppiläreitä ja kulttuurin kipinöitä -hankkeessa. Kulttuurikummeilla tarkoitetaan tässä yhteydessä yksikön hoitohenkilöstöstä nimettyjä työntekijöitä, jotka käyttävät luovia menetelmiä hoitotyössä yhdessä työtovereiden, luovien alojen ja kulttuurin ammattilaisten sekä vapaaehtoisten kanssa. Tavoitteena oli saada hoitohenkilöstön ja pilottiyksiköiden asukkaiden omat ideat kukoistukseen ja käytäntöön. Koulutuskokonaisuudesta vastasi Etelä-Savon ELY-keskus, joka valitsi kouluttavat taiteilijat ja muut asiantuntijat yhdessä hankkeen muiden toimijoiden kanssa pilottiyksiköiden toiveiden perusteella. Kuva: Tuija Toivakainen <https://peda.net/hankkeet/eejn/km/2km/12ijk/jkk>

Draamaa nuorten sosiaalisessa kuntoutuksessa

Arki on draamaa! on nuorten sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä alle 29 v. nuorille Mikkelissä. Monialaisesta työskentelystä vastaavat teatterialan ja sosiaalialan ammattilainen, ja toiminta tapahtuu Mikkelin teatterin tiloissa. Ryhmä tarjoaa nuorille muun muassa vertaistukea arkeen, uusia taitoja sosiaaliseen elämään ja opiskeluun, nähdäksesi ja kuulluksi tulemisen mahdollisuuksia, voimaantumisen kokemuksia sekä osallisuuden ja toimijuuden vahvistumista. Toimintaa rahoittaa sosiaalisen kuntoutuksen palveluna Essoten lastensuojelun sosiaalityö. Toimintamalli on kehitetty THL:n SOSKU-hankkeen Essoten Kuhan selviit! -osahankkeessa Mikkelissä. Kuva: Ville Hokkanen <https://www.innokyla.fi/web/verstas6729268>

Senioriteatteri Kutkus

Kutkus on kaikille avoin, matalan kynnyksen teatteriryhmä ikäihmisille. Ryhmä keksii itse näytelmien aiheita ja luo tarinat. Käsikirjoitusta ei ole, mikä vähentää muistamisen painetta. Kutkusessa puhutaan mielen käsikirjoituksesta, jossa tarina elää näyttelijöiden mielessä ja soljuu näyttämölle ikään kuin alati muuttavana luovana yhteispelinä. Kutkusessa teatteriharrastus nähdään laaja-alaisena kuntouttavana toimintana, joka edistää osallistujan luovuutta ja osallisuutta. Ryhmä kokoontuu Mikkelin kaupungin päiväkeskuksessa ja sen ohjauksesta vastaa Itä-Suomen Draama ja teatteri ry. Kuva: Tuija Turunen <https://draamateatteri.fi/toiminta/senioriteatteri-kutkus/>

Kailukortti-hanke,
Savonlinnan kaupunki
Kuva: Riitta Kärkkäinen

KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMAN STRATEGINEN KÄRKI

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman strategisena tavoitteena on tarjota eteläsavolaisille mahdollisuuksia osallistua, luovaan ja hyvinvoivaan elämään. Tekemämme neljä lupausta kertovat siitä, kuinka kehitämme maakunnassamme toimintaa ja palveluita lisätäksemme mahdollisuuksia osallistumiseen, luovuuteen ja hyvinvointiin.

Lupaukset tukevoittavat maakuntaohjelman hyvinvoinnin sisältökärkeä, jossa nostetaan esiin tärkeimpiä tekemisiä eteläsavolaisten ihmisten ja ympäristön hyvinvoinnin tueksi.

Edistämme
yhdenvertaista
osallisuutta ja
toimijuutta

Tuemme hyvää arkea
parantamalla
palveluiden ja
elinympäristön laatua

Osallistuva, luova ja hyvinvoiva eteläsavolainen

Vahvistamme
ihmisten osaamista
ja vastaamme
työelämän
kehittämistarpeisiin

Vahvistamme
kulttuurin ja taiteen
roolia osana
suunnitelmallista
maakunnan hyvinvoinnin,
elinvoimaisuuden ja
identiteetin
kehittämistä

Edistämme
yhdenvertaista
osallisuutta ja
toimijuutta

TAVOITTEET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Kaikenikäiset eteläsavolaiset pääsevät osallisiksi taiteesta ja kulttuurista – kokijoina ja tekijöinä – riippumatta asuinpaikasta, toimintakyvystä tai kulttuuritaustasta.

Kannustamme jokaista osallistumaan ja madallamme taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen sosiaalisia, taloudellisia ja maantieteellisiä esteitä.

- » Järjestämme monipuolisesti kaikille avoimia, ilmaisia kulttuuritapahtumia.
- » Tuemme taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista jakamalla Kaikukortteja ja lastenkulttuurilähetteitä sekä laajentamalla seniorikortin käyttöä kulttuuripalveluihin.
- » Tarjoamme kulttuuriluotsin, -kaverin, -kummin tai muun vapaaehtoisen mukaan kulttuuriharrastukseen.
- » Kehitämme joustavia, kuntien välisiä kuljetuskäytäntöjä pitkien välimatkojen maakunnassa.

Luomme kunnissa riittävät resurssit kaikenikäisten omaehtoiselle taide- ja kulttuuritoiminnalle useamman tahon yhteistyössä.

- » Ylläpidämme kunnissa olevia kulttuurin peruspalveluja, lähiharrastuspaikkoja ja kohtaamispaikkoja.
- » Tarjoamme edullisesti tiloja ja tarvikkeita lasten ja nuorten omaehtoiseen kulttuuritoimintaan, tarjoamme tilaisuuksia lapsilta lapsille -taiteen esittämiseen ja ohjaamme nuoria järjestämään itse kulttuuritapahtumia.
- » Tuemme järjestöjä avustuksilla ja antamalla tiloja harrastuskäyttöön.

- » Teemme laaja-alaista yhteistyötä kunnan sisällä, kuntien välillä ja yhdyspintaverkostoissa, jotta löydämme rahoitusta ja henkilöstöresursseja kulttuuritoiminnan järjestämiseen pienissä kunnissa ja harvaanasutuilla alueilla.
- » Mahdollistamme lapsille ja nuorille ilmaisen joukkoliikenteen käyttämisen.

Huolehdimme taide- ja kulttuuriympäristöjen saavutettavuudesta ja esteettömyydestä.

- » Luomme esteettömiä kulttuuritiloja, joissa huomioimme fyysisen esteettömyyden ohella myös hajut, valot ja äänet.
- » Seuraamme ja arvioimme, että lakisääteiset velvoitteet esteettömyydestä täyttyvät maakunnan kulttuuripalveluissa.
- » Suunnitteleamme osallistumiseensa erityistä tukea tarvitsevien palvelupolut yhteistyössä kuljetuspalveluiden kanssa.

Kaikilla eteläsavolaisilla on mahdollisuus vähintään yhteen itselle merkitykselliseen kulttuuriharrastukseen.

Tarjoamme matalan kynnyksen taide- ja kulttuuriharrastuksia sekä tavoitteellista taideopetusta kaikenikäisille.

- » Kuuntelemme asukkaiden toiveita ja tarjoamme heitä innostavaa kulttuuritoimintaa.
- » Ylläpidämme tasapuolisesti vasta-alkajien, edistyneempien taiteen harrastajien sekä taiteen ammattilaisten toimintamahdollisuuksia.

- » Luomme yhteisiä kokoontumistiloja, joissa eri sukupolvet voivat kohdata, sekä lisäämme ja kehitämme kortteli- ja kylätalokerhojen toimintaa.
- » Tuemme osallistumiseensa erityistä tukea tarvitsevien, ikääntyneiden ja omaishoitajien taiteen ja kulttuurin harrastamista.
- » Huolehdimme taiteen perusopetuksen monipuolisuudesta myös pienissä kunnissa.
- » Kehitämme Etelä-Savon Urheiluakatemia rinnalle Kulttuuriakatemia tukemaan lasten ja nuorten tavoitteellista taiteen harrastamista.

Tarjoamme laitoksissa ja asumispalveluissa monipuolisia mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria.

- » Suunnitteleamme kulttuuritoimintaa asukaslähtöisesti ja asukkaiden omaa osaamista hyödyntäen.
- » Tarjoamme asukkaille sekä vapaaehtoisten että ammattilaisten tuottamia esityksiä ja osallistavaa taidetoimintaa. Otamme omaiset ja vapaaehtoiset mukaan toimintaan.
- » Käynnistämme laitoksissa asukkaiden harrastuneisuutta tukevaa taiteilijaresidenssitoimintaa.
- » Luomme asumispalveluihin viihtyisiä, helposti muunneltavia tiloja, joihin tuomme yksilöllisyyttä esimerkiksi taidelainaamo- ja galleriatoiminnan avulla.
- » Huomioimme taide- ja kulttuuritoiminnan asumisyksiköiden toiminnan organisoinnissa.
- » Kirjaamme taide- ja kulttuuritoimintaan käytettävän määrärahan asumisyksiköiden budjetteihin.

Hyödynnämme digitaalisuutta taiteen ja kulttuurin sisällön tuottamisessa sekä saavutettavuuden parantamisessa.

- » Kehitämme kulttuuripalvelujen välittämistä digitaalisesti yhteistyössä kuntien ja sote-palvelujen kanssa.
- » Tarjoamme helppokäyttöisillä laitteilla, ohjelmilla ja sovelluksilla kulttuurisisältöjä, ryhmätoimintaa ja esityksiä ikääntyneiden ja muiden erityistä tukea tarvitsevien koteihin.
- » Tarjoamme erityistä tukea tarvitseville ja heidän kanssaan työskentelevälle henkilökunnalle ohjausta ja tukea laitteiden ja ohjelmien käyttämiseen.
- » Kehitämme uusia hyvinvointialan sovelluksia, jotka pohjautuvat pelillistämiseen ja kulttuurin kuntouttaviin vaikutuksiin.

Maakunnan asukkaat ja organisaatiot osallistuvat taide- ja kulttuuritoiminnan sekä ympäristön viihtyvyyden, esteettisyyden ja kulttuurihistoriallisten arvojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Luomme maakuntaan toimintamalleja, kuinka asukkaat voivat osallistua taide- ja kulttuuritoiminnan sekä asuinympäristönsä suunnittelemiseen, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen.

- » Osallistamme maakunnan asukkaat kulttuurisuunnitteluun sekä kulttuuriympäristöjen tunnistamiseen ja niistä huolehtimiseen.
- » Tarjoamme lapsille ja nuorille toiminnallisia tapoja osallistua heille suunnattujen kulttuuripalveluiden ja kulttuurikasvatussuunnitelmien kehittämiseen.
- » Tarjoamme lapsille ja nuorille mahdollisuuksia osallistua taide- ja kulttuuripalvelujen kehittämiseen kunnallisella, maakunnallisella ja valtiollisella tasolla.
- » Osallistamme maakunnan nykyiset ja potentiaaliset asukkaat koko prosessiin suunnittelusta toteuttamiseen ja arviointiin.
- » Järjestämme asukkaille osallisuutta korostavia tilaisuuksia ja käytämme matalan kynnyksen osallistumistapoja digitekologiaa hyödyntäen.

Rahoitamme yhdessä julkista taidetta ja kulttuuriympäristöjen suojelua.

- » Yritykset tilaavat taidetta julkisiin tiloihinsa säännöllisesti.
- » Yritykset sponsoroivat julkista taidetta sekä kulttuuriympäristöjen suojelua.
- » Järjestämme varainkeruukampanjoita, jotta myös asukkaat voivat rahoittaa julkista taidetta tai kulttuuriympäristöjen suojelua.
- » Kunta tarjoutuu tuplaamaan yritysten tai muiden yksityisten toimijoiden tarjoaman rahoituksen.

Vastuun jakautuminen toimenpide- ehdotusten toteuttamisessa 2019–2021

- = vastaa
■ = osallistuu ja tukee
■ = kannustaa

	Kuntatoimijat	Maakunnalliset toimijat	Sote- ja asumis- palvelut	Yhdistykset ja järjestöt	Koulutus- organisaatiot	Yksityiset taide- palvelujen tuottajat
Kaikenikäiset eteläsavolaiset pääsevät osallisiksi taiteesta ja kulttuurista – kokijoina ja tekijöinä – asuinpaikasta, toimintakyvystä ja kulttuuritaustasta riippumatta.						
Kannustamme jokaista osallistumaan ja madallamme taiteeseen ja kulttuuriin osallistumisen sosiaalisia, taloudellisia ja maantieteellisiä esteitä.						
Luomme kunnissa riittävät resurssit kaikenikäisten omaehtoiselle kulttuuritoiminnalle useamman tahon yhteistyössä.						
Huolehdimme taide- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuudesta ja esteettömyydestä.						
Kaikilla eteläsavolaisilla on mahdollisuus vähintään yhteen itselle merkitykselliseen kulttuuriharrastukseen.						
Tarjoamme matalan kynnyksen taide- ja kulttuuriharrastuksia sekä tavoitteellista taideopetusta kaikenikäisille.						
Tarjoamme laitoksissa ja asumispalveluissa monipuolisia mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria.						
Hyödynnämme digitaalisuutta taiteen ja kulttuurin sisällön tuottamisessa sekä saavutettavuuden parantamisessa.						
Maakunnan asukkaat ja organisaatiot osallistuvat taide- ja kulttuuritoiminnan sekä ympäristön viihtyvyyden, esteettisyyden ja kulttuurihistoriallisten arvojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen.						
Luomme maakuntaan toimintamalleja, kuinka asukkaat voivat osallistua taide- ja kulttuuritoiminnan sekä asuinympäristönsä suunnittelemiseen, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen.						
Rahoitamme yhdessä julkista taidetta ja kulttuuriympäristöjen suojelua.						

Kulttuuria hoivakoteihin -hanke,
Linnalan Opisto
Kuva: Marja-Leena Hasselqvist

Tuemme hyvää arkea
parantamalla
palveluiden ja
elinympäristön laatua

TAVOITTEET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Päiväkodit ja koulut ovat arjen kulttuurikeskuksia ja tarjoavat lapsille ja nuorille mahdollisuuden taiden kokemiseen ja monimuotoiseen oppimiseen heidän elämäntilanteestaan ja asuinpaikastaan riippumatta.

Luomme etenevät ja toimivat kulttuurikasvatussuunnitelmat varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen sekä 2. ja 3. asteen oppilaitoksiin.

- » Suunnittelemme ja toteutamme kulttuurikasvatussuunnitelmat aktiivisessa kasvatusta, opetus- ja koulutusorganisaatioiden ja kulttuuripalvelujen välisessä yhteistyössä sekä kytkemme ne osaksi opetussuunnitelmia.
- » Suunnittelemme ja toteutamme pienten kuntien kulttuurikasvatussuunnitelmat yhteistyössä naapurikuntien kanssa.
- » Budjetoimme rahaa sekä ohjaajien että oppilaiden kuljetuksiin.
- » Kehitämme kulttuurikasvatusta myös avoimessa varhaiskasvatuksessa.

Vahvistamme opettajien luovien menetelmien osaamista.

- » Sisällytämme kulttuurikasvatussuunnitelmiin opettajien koulutukset sekä opettajille suunnatun keskustelufoorumin.
- » Tarjoamme opettajille alueellisten toimijoiden yhteistyössä lisä- ja täydennyskoulutusta luovien opetusmenetelmien käyttämisestä.
- » Tarjoamme opettajille mahdollisuuksia kehittää opetustyötään taitelija-opettaja-työparityöskentelyllä.

- » Palkkaamme taiteilijoita päiväkoteihin ja kouluihin kehittämään ilmiöpohjaista opetusta taiteen ja kulttuurin keinoin.

Järjestämme yhdenvertaisesti saavutettavia taidekerhoja päiväkotit- ja koulupäivän sisällä sekä sen yhteydessä.

- » Järjestämme taidekerhoja välituntien ja hyppytuntien aikana sekä koulupäivän yhteydessä osana muuta kerhotoimintaa ja koulukyytien odottelua.
- » Rahoitamme taidekerhoja koulujen kerhotoimintaan tarkoitettua määrärahasta.
- » Hyödynnämme taidekerhotoiminnassa kolmannen sektorin osaamista.

Ennaltaehkäisevissä ja korjaavissa sosiaali- ja terveyspalveluissa on saatavilla kulttuurihyvinvointipalveluja riippumatta asiakkaan iästä, asuinpaikasta, toimintakyvystä tai kulttuuritaustasta.

Hyödynnämme taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia lapsille, nuorille ja nuorille aikuisille suunnatuissa sosiaali- ja terveyspalveluissa.

- » Järjestämme lapsiperheille suunnattua taidetoimintaa yhteistyössä neuvolan ja kouluterveydenhuollon kanssa.
- » Kehitämme tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kulttuurihyvinvointipalveluja monialaisessa sote-palvelujen, kasvatusta ja opetuspalvelujen sekä taide- ja kulttuuripalvelujen välisessä yhteistyössä.
- » Varmistamme, että lasten, nuorten ja perheiden palveluissa on tarjolla luovia terapiapalveluja.
- » Kehitämme lasten ja nuorten kulttuurihyvinvointipalveluja suunnitelmallisesti ja arvioimme niiden vaikuttavuutta.

Monipuolistamme taidelähtöisten menetelmien käyttöä työikäisten hyvinvointia tukevilla sosiaali- ja terveyspalveluissa.

- » Kehitämme yleisen kulttuuritarjonnan ohelle asiakkaiden tarpeisiin vastaavaa, tavoitteellista taide- ja kulttuuritoimintaa.
- » Otamme käyttöön työikäisten hyvinvointia tukevan kulttuurireseptin.
- » Kokeilemme kulttuuria uusina hoitomuotoina esim. kivunlievityksessä lääkehoidon rinnalla.
- » Sisällytämme kulttuurihyvinvointipalvelut työterveyshuollossa tehtävään henkilökohtaiseen terveyssuunnitelmaan.
- » Kehitämme tapoja seurata ja mitata taide- ja kulttuuritoiminnan vaikuttavuutta osana terveydenhoitoa.

Tarjoamme taide- ja kulttuuritoimintaa osana erityistä tukea tarvitseville suunnattuja tuki- ja asumispalveluja.

- » Kannustamme ja tuemme erityistä tukea tarvitsevia ottamaan käyttöön oman taide- ja kulttuuri-osaamisensa.
- » Tuomme taidehetkiä, -projekteja ja matalan kynnyksen taideryhmiä päivätoimintoihin yhteistyössä taiteilijoiden, taidelaitosten, taideterapeuttien ja yhdistystoimijoiden kanssa.
- » Huomioimme kulttuurihyvinvointipalveluja suunnitellessa erityistä tukea tarvitsevien yksilölliset tarpeet. Suunnittelemme, toteutamme, arvioimme ja kehitämme taide- ja kulttuuritoimintaa niin, että osallistujat pääsevät mukaan toiminnan joka vaiheeseen.
- » Tarjoamme kulttuuripalveluja osana palveluasumisen peruspalveluja.
- » Kehitämme digitekniikkaa niin, että omasta kodista tai huoneesta osallistuminen tulee mahdolliseksi.
- » Tuemme vapaaehtoistoimijoita erityistarpeet huomioivan kulttuurin tuottamisessa.
- » Arvioimme kulttuuritoiminnan vaikuttavuutta osana hoito- ja palvelusuunnitelmaa.

Huomioimme taide- ja kulttuuripalveluihin osallistumisen ikääntyneen asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmassa.

- » Ohjaamme ja kannustamme ikääntyneitä osallistumaan taide- ja kulttuuritoimintaan sekä kysymme ikääntyneiden toiveita heitä varten suunniteltujen palvelujen räätälöimiseksi.
- » Määrittelemme taide- ja kulttuuritoiminnalle tavoitteita moniammatillisessa yhteistyössä.
- » Seuraamme tavoitteiden toteutumista sekä taide-toiminnan laajempaa vaikuttavuutta.

Mahdollistamme valinnanvapauden toteutumisen asiakas- ja henkilökohtaisen budjetoinnin kautta sekä ohjaamme asiakasta valinnanvapauden käyttämisestä taide- ja kulttuuripalveluissa.

- » Arvioimme osana palvelutarpeen arviointia yhdessä asiakkaan kanssa, millainen taide- ja kulttuuritoiminta tukee hänen hyvinvointiaan.
- » Huomioimme palveluntarjonnassa yleiset kulttuuripalvelut, ikääntyneitä sekä erityistä tukea tarvitsevia varten räätälöidyt ryhmät sekä taidetoimijoiden kotikäynnit.
- » Määrittelemme asiakasasetteita varten taide- ja kulttuuripalveluiden tuottajille kriteerit, joiden pohjalta heidät hyväksytään palveluntuottajiksi.

Kannustamme ja koulutamme sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökuntaa käyttämään työssään kulttuuria taidelähtöisiä menetelmiä sekä ohjaamaan asiakkaitaan kulttuuripalveluiden pariin.

- » Ohjaamme henkilökuntaa ymmärtämään taiteen ja kulttuurin luontevana osana ihmisten arkea ja heille suunnattua palvelua.
- » Tiedotamme henkilökunnalle heidän asiakkaitaan koskevista kulttuuripalveluista sekä koulutamme hoiva-alan organisaatioita taidepalvelujen ostamiseen.
- » Rohkaisemme työntekijöitä tuomaan esiin oman harrastuneisuutensa.
- » Koulutamme lisää kulttuurikummeja ja varaamme heille riittävät toimintaresurssit.
- » Mahdollistamme esim. työterveyshoitajille, elintapaneuvojille, yhdistystoimijoille sekä yksityisille palveluntuottajille säännölliset täydennyskoulutukset taide- ja kulttuuritoiminnan sekä luovien menetelmien osaamisesta ja hyvinvointivaikutuksista.
- » Kehitämme sosiaali- ja terveysalan henkilökunnan sekä taitelijoiden välistä työparityöskentelyä.
- » Kehitämme hoitohenkilökunnan, taidetoimijoiden, vapaaehtoisten ja oppilaitosten välistä yhteistyötä palveluiden suunnittelemisessa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Taide ja kulttuuriperintö näkyvät kuntalaisten arkisissa ympäristöissä ja antavat asukkaille monipuolisia esteettisyyden ja luovuuden kokemuksia.

Sovellamme prosenttiperiaatetta kuntien ja kuntayhtymien rakennus- ja korjauskohteissa, kunnan yrityksille ja julkisen sektorin toimijoille myymissä ja vuokraamissa tonteissa sekä oppilaitoksissa.

- » Sisällytämme julkisen taiteen osaksi julkisten organisaatioiden toteuttamia rakentamishankkeita, mukaan lukien rakennukset, ulkotilat, reitistöt sekä liikennealueet.
- » Määrittelemme prosenttiosuuden rakennuttajien kanssa tehtäviin sopimuksiin. Periaatetta voidaan käyttää valituilla alueilla tai aina osana rakennuslupaa.
- » Rakennuskohteet voivat sisältää taidetta tai olla osa isompaa alueellista kokonaisuutta, joka suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä taiteilijan, kaavoituksen ja muun ympäristösuunnittelun kanssa.
- » Kunta tarjoaa julkista tilaa taiteilijoiden ja yhdistysten taideprojekteja varten huomioiden tasapuolisesti sekä ammattilaistaiteen että yhteisötaiteen.
- » Varaamme oppilaitosten rakentamis- ja korjaamiskustannuksista tietyn osuuden taiteeseen ja kulttuuriin. Tuomme opiskelijoiden taide- ja kulttuuriosaamisen esiin sisä- ja ulkotiloissa sekä virtuaalisissa oppimisympäristöissä.
- » Sisällytämme prosenttiperiaatteeseen myös taidelainat museoilta ja gallerioilta.

Kuntien eri toimialat osallistuvat yhdessä monialaisesti ja monihallinnollisesti julkisen taiteen koordinoimiseen ja rahoittamiseen sopimuksen mukaisesti.

- » Perustamme kuntiin poikkihallinnollisen julkisen taiteen työryhmän, joka ottaa kantaa kunnan hankintojen suhteen ja toimii mukana kunnassa tapahtuvien investointien suunnittelussa.
- » Luomme vakiintuneita toimintamalleja, kuinka koordinointi ja rahoitus jaetaan kunnan eri toimialojen kesken.
- » Kokoamme yhteen kunnan koordinoiman yhteistyöverkosto.

Markkinoimme kulttuuriperintöämme sekä innostamme ja annamme ohjausta kulttuuriperintöasioissa.

- » Huomioimme varhaiskasvatuksessa ja peruskouluissa kulttuuriperinnön osana opetussuunnitelmaa, kulttuurikasvatussuunnitelmia sekä taidekerhojen toimintaa.
- » Huomioimme kulttuuriperinnön osana 2. ja 3. asteen koulutusten opetussuunnitelmaa, erityisesti teknisellä alalla.
- » Tuemme kulttuuriperinnön siirtämistä sukupolvilta toiselle taiteen keinoin.
- » Teemme paikallisia kulttuuriperintöohjelmia ja toteutamme niitä kunnissa.
- » Kunta tukee yhteisöjen kulttuuriympäristötalkoita.
- » Kokoamme kilpailukykyisen kulttuuriperintöosaajien verkoston, jossa vanhojen rakennustapojen osaajat ovat mukana.

Annamme paikallisen historian, identiteetin ja maisemakuvan kannalta merkittäville kohteille tunnustusta ja kestävää käyttöä.

- » Tuemme vanhojen rakennusten säilyttämistä niiden kunnostamista tukemalla ja neuvonnalla.
- » Tuemme arvokkaiden rakennusten säilymistä esim. kiinteistöverohuojennuksin.
- » Yhteensovitamme rakennusten arvojen sekä niiden kunnon ja käytettävyyden selvittämistä kunnan suunnittelussa.
- » Haemme aktiivisesti yhdessä mm. kunnan ja kiinteistöjen omistajien kesken uutta käyttöä ja kestäviä ylläpitomalleja vajaakäyttöisille rakennuksille.

Tuemme hyvää arkea parantamalla palveluiden ja elinympäristön laatua

Vastuun jakautuminen toimenpide-ehdotusten toteuttamisessa 2019–2021

	Kuntatoimijat	Maakunnalliset toimijat	Sote- ja asumis-palvelut	Yhdistykset ja järjestöt	Koulutus-organisaatiot	Yksityiset taidepalvelujen tuottajat
Päiväkodit ja koulut ovat arjen kulttuurikeskuksia ja tarjoavat lapsille ja nuorille mahdollisuuden taiteen yhdenvertaisen saatavuuteen heidän elämäntilanteestaan ja asuinpaikastaan riippumatta.						
Luomme etenevät ja toimivat kulttuurikasvatussuunnitelmat varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen sekä 2. ja 3. asteen oppilaitoksiin.						
Vahvistamme opettajien luovien menetelmien osaamista.						
Järjestämme yhdenvertaisesti saavutettavia taidekerhoja päiväkotit- ja koulupäivän sisällä sekä sen yhteydessä.						
Ennaltaehkäisevissä ja korjaavissa sosiaali- ja terveyspalveluissa on saatavilla kulttuurihyvinvointipalveluja riippumatta asiakkaan iästä, asuinpaikasta, toimintakyvystä tai kulttuuritaustasta.						
Hyödynnämme taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia lapsille, nuorille ja nuorille aikuisille suunnatuissa sosiaali- ja terveyspalveluissa.						
Monipuolistamme taidelähtöisten menetelmien käyttöä työikäisten hyvinvointia tukevissa sosiaali- ja terveyspalveluissa.						
Tarjoamme taide- ja kulttuuritoimintaa osana erityistä tukea tarvitseville suunnattuja tuki- ja asumispalveluja.						
Huomioimme taide- ja kulttuuripalveluihin osallistumisen ikääntyneen asiakkaan hoito- ja palvelusuunnitelmassa.						
Mahdollistamme valinnanvapauden toteutumisen asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetoinnin kautta sekä ohjaamme asiakasta valinnanvapauden käyttämisestä taide- ja kulttuuripalveluissa.						
Kannustamme ja koulutamme sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökuntaa käyttämään työssään kulttuuria ja taidelähtöisiä menetelmiä sekä ohjaamaan asiakkaitaan kulttuuripalveluiden pariin.						
Taide ja kulttuuriperintö näkyvät kuntalaisten arkisissa ympäristöissä ja antavat asukkaille monipuolisia esteettisyyden ja luovuuden kokemuksia.						
Sovellamme prosenttiperiaatetta kuntien ja kuntayhtymien rakennus- ja korjauskohteissa, kunnan yrityksille ja julkisen sektorin toimijoille myymissä ja vuokraamissa tonteissa sekä oppilaitoksissa.						
Kuntien eri toimialat osallistuvat yhdessä monialaisesti ja monihallinnollisesti julkisen taiteen koordinoimiseen ja rahoittamiseen sopimuksen mukaisesti.						
Markkinoimme kulttuuriperintöämme sekä innostamme ja annamme ohjausta kulttuuriperintöasioissa.						
Annamme paikallisen historian, identiteetin ja maisemakuvan kannalta merkittäville kohteille tunnustusta ja kestävää käyttöä.						

Vahvistamme
ihmisten osaamista
ja vastaamme
työelämän
kehittämistarpeisiin

TAVOITTEET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Etelä-Savossa on tarjolla monipuolisesti taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin koulutusta eri koulutusasteilla ja -aloilla.

Järjestämme taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin koulutusta eri koulutustasoilla, esim. yleissivistävä opetus, vapaa sivistystyö, taiteen perusopetus, avoin yliopisto, ammatillinen koulutus ja korkeakouluopetus.

- » Kehitämme ja arvioimme koulutuksia asiakaslähtöisesti yhteistyössä tilaajien ja osallistujien kanssa.
- » Kehitämme ja markkinoimme koulutuksia ja valmennuksia koulutusorganisaatioiden välisessä yhteistyössä.
- » Luomme resurssit taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin koulutukselle koulutus-, tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden sekä yritysten välisessä yhteistyössä.

Luomme kulttuuriaiheisia opintoja sosiaali- ja terveysalan koulutuksiin sekä huomioimme kulttuurin opetusmenetelmissä, työelämäyhteyksissä ja monialaisissa opinnäytetöissä.

- » Luomme uusia kursseja ja kannustamme opiskelijoita valitsemaan jo olemassa olevasta tarjonnasta.
- » Hyödynnämme opetuksessa näyttöön perustuvaa tietoa taidelähtöisistä menetelmistä, välineistä ja materiaaleista.
- » Ohjaamme opiskelijoita tunnistamaan kulttuurin eri työelämäyhteyksissä.
- » Palkkaamme taiteilijoita oppilaitosten asiantuntijavierailijoiksi.

- » Jaamme vuosittain palkinnon menestyksekkäälle monialaiselle opinnäytetyölle.
- » Kehitämme alueella toimivien sote- ja taideoppilaitosten välistä yhteistyötä.

Vahvistamme maakunnan kulttuurihyvinvointikentän koulutuksen ja tutkimuksen toimijoiden verkostomaista yhteistyötä.

- » Kokoamme verkostoon kulttuuri- ja hyvinvointialan koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden lisäksi taide- ja kulttuuritoimijoita, yrityksiä, yhdistyksiä, kehittäjiä ja rahoittajia.
- » Kehitämme yhdessä maakunnassa tarjottavaa koulutusta sekä tapahtumia ja hankkeita.
- » Yleistajuistamme ja jaamme jo olemassa olevaa tutkittua tietoa sote-kentän, kasvatuksen ja opetuksen, kehittäjien ja päätöksentekijöiden käyttöön.

Työyhteisöt hyödyntävät taidetta ja kulttuuria työhyvinvoinnin ja tuottavuuden edistämässä sekä työkulttuurin uudistamisessa.

Otamme käyttöön työpaikoilla prosenttiperiaatteen: kannustamme työyhteisöjä käyttämään 100 min/vk taiteeseen ja kulttuuriin sekä luoviin toimintatapoihin.

- » Sovellamme kulttuuria ja taidelähtöisiä menetelmiä esim. työhyvinvoinnin edistämässä, työyhteisöjen kehittämisessä, palaverikäytännöissä, strategisessa suunnittelussa sekä hoiva- ja kasvatusalojen arkisissa toiminnoissa.
- » Kannustamme työntekijöitä tuomaan esiin oman monipuolisen osaamisensa.

- » Koulutamme työelämätoimijoita taidelähtöisen työskentelyn osaajiksi ja kannustamme heitä toimimaan taiteilijoiden työpareina työyhteisöä kehittäessä.
- » Kannustamme esimiehiä ja johtoa näyttämään esimerkkiä taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien hyödyntämisestä.
- » Rohkaisemme organisaatiota palkkaamaan taitelijoita ja taidelähtöisiä menetelmiä käyttäviä työelämätoimijoita fasilitaattoreiksi sekä käynnistämään taitelijaresidenssitoimintaa.
- » Kirjaamme organisaation strategiaan ja henkilöstötilinpäätökseen, millä tavalla taidetta ja kulttuuria hyödynnetään organisaatiossa.
- » Seuraamme prosenttiperiaatteen soveltamista henkilöstökyselyissä sekä osana työaikaseurantaa.

Kannustamme työntekijöitä osallistumaan taide- ja kulttuuritoimintaan omalla vapaa-ajallaan.

- » Kannustamme työntekijöitä käyttämään liikunta- ja kulttuuriseteleitä sekä e-passeja taide- ja kulttuuripalveluihin.
- » Palkitsemme kulttuuripalveluiden aktiivisesta käytöstä oman hyvinvoinnin edistämiseksi.
- » Nostamme kehityskeskusteluissa esiin huolen pitämisen itsestä taiteen ja kulttuurin avulla.
- » Huomioimme kulttuurihyvinvoinnin työhyvinvointi- ja työsuojelusuunnitelmissa.

Taide ja kulttuuri edistävät työllisyyttä ja tukevat työkykyisenä pysymistä.

Otamme kulttuuri- ja taidelähtöiset menetelmät osaksi työllistymisen tukitoimia.

- » Tarjoamme työvoiman ulkopuolella oleville mahdollisuuksia osallistua toimintaan, jossa käytetään luovia menetelmiä.
- » Otamme kulttuuriset menetelmät vakituiseksi osaksi työpajojen toimintaa.
- » Jaamme Kaikukortteja tai kulttuuri- ja liikuntaseteleitä työvoiman ulkopuolella oleville sekä ohjaamme heitä kulttuurikaveritoimintaan ja muuhun vapaaehtoistyöhön.
- » Huomioimme kulttuurinäkökulman viranomaisten kanssa tehtävissä suunnitelmissa, kuten aktivointisuunnitelma, palvelusuunnitelma ja kotoutumissuunnitelma.
- » Kannustamme ja opastamme tekemään taideharrastuksesta uuden ammatin.

Kannustamme luomaan taiteilijoille ja muille työelämätoimijoille organisaatioissa uusia tehtäväkuvia ja työmahdollisuuksia.

- » Teemme kevyitä kokeiluja, jotka voivat avata uusia työmahdollisuuksia, esim. taiteilija-konsultti-työparit sekä organisaatiotaitelijat.
- » Kehitämme te-palvelujen, oppilaitosten ja kulttuuri-toimijoiden välistä yhteistyötä.
- » Otamme luovat alat mukaan osaksi maakunnan, kuntien ja organisaatioiden strategioita, suunnitelmia sekä rahoitusinstrumentteja.

Eteläsavolaiset kulttuurihyvinvointipalvelujen tuottajat ovat ammattitaitoisia, koulutettuja ja verkostoituneita.

Tuemme ja koulutamme taide- ja kulttuuritoimijoita kulttuurihyvinvointikentälle siirtymisessä.

- » Koulutamme taiteilijoita, taidekasvattajia ja taidelaitosten edustajia taiteen soveltavaan käyttöön, laaja-alaiseen työelämäosaamiseen, esteettömyyteen sekä vuorovaikutustaitojen kehittämiseen.
- » Koulutamme ja kannustamme taiteilijoita työparityöskentelyyn muiden työelämätoimijoiden kanssa.
- » Koulutamme taiteen ammattilaisia liiketoimintaosaamisessa ja verkostoitumisessa.

Kehitämme taiteen ammattilaisten ja asiakastyötä tekevien kasvatus-, opetus- ja sote-ammattilaisten välistä yhteistyötä.

- » Ohjaamme taiteen ammattilaisia kehittämään ja arvioimaan kulttuurihyvinvointipalveluja yhteistyössä palvelujen käyttäjien ja asiakas- ja opetustyötä tekevien kanssa.
- » Tuotamme moniammatillisia ratkaisuja kulttuurihyvinvointipalvelujen välittäjätoimintaan.
- » Kehitämme digitaalisia tapoja kulttuuripalvelujen tarjoajien ja ostajien yhteen tuomiseen.

Vastuun jakautuminen toimenpide- ehdotusten toteuttamisessa 2019–2021

- = vastaa
- = osallistuu ja tukee
- = kannustaa

	Kuntatoimijat	Maakunnalliset toimijat	Sote- ja asumis- palvelut	Yhdistykset ja järjestöt	Koulutus- organisaatiot	Yksityiset taide- palvelujen tuottajat
Etelä-Savossa on tarjolla monipuolisesti taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin koulutusta eri koulutusasteilla ja -aloilla.						
Järjestämme taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin koulutusta eri koulutustasoilla.						
Luomme kulttuuriaiheisia opintoja sosiaali- ja terveysalan koulutuksiin sekä huomioimme kulttuurin opetusmenetelmässä, työelämäyhteyksissä ja monialaisissa opinnäytetöissä.						
Vahvistamme maakunnan kulttuurihyvinvointikentän koulutuksen ja tutkimuksen toimijoiden verkostomaista yhteistyötä.						
Työyhteisöt hyödyntävät taidetta ja kulttuuria työhyvinvoinnin ja tuottavuuden edistämiseksi sekä työelämän uudistamisessa.						
Otamme käyttöön työpaikoilla prosenttiperaatteen: kannustamme työyhteisöjä käyttämään 100 min/vk taiteeseen ja kulttuuriin sekä luoviin toimintatapoihin.						
Kannustamme työntekijöitä osallistumaan taide- ja kulttuuritoimintaan omalla vapaa-ajallaan.						
Taide ja kulttuuri edistävät työllisyyttä ja tukevat työkykyisenä pysymistä.						
Otamme kulttuuri- ja taidelähtöiset menetelmät osaksi työllistymisen tukitoimia.						
Kannustamme luomaan taiteilijoille ja muille työelämätoimijoille organisaatioissa uusia tehtäväkuvia ja työmahdollisuuksia.						
Eteläsavolaiset kulttuurihyvinvointipalvelujen tuottajat ovat ammattitaitoisia, koulutettuja ja verkostoituneita.						
Tuemme ja koulutamme taide- ja kulttuuritoimijoita kulttuurihyvinvointikentälle siirtymisessä.						
Kehitämme taiteen ammattilaisten ja asiakastyötä tekevien kasvatusta, opetusta, ja sote-ammattilaisten välistä yhteistyötä.						

Vahvistamme
kulttuurin ja taiteen
roolia osana
suunnitelmallista
maakunnan hyvinvoinnin,
elinvoimaisuuden ja
identiteetin
kehittämistä

TAVOITTEET JA TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Kulttuuri ja taide ovat mukana kuntien, kuntayhtymien ja maakunnan strategisissa asiakirjoissa.

Huomioimme kuntien ja maakunnan hyvinvointikertomuksissa kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet terveyteen, hyvinvointiin ja osallisuuteen.

- » Kirjaamme kirjaston, kansalaisopiston, museoiden, orkestereiden sekä kunnan yleisten kulttuuripalvelujen tuottaman kulttuuritoiminnan osana kunnan tuottamaa hyvinvointia.
- » Huomioimme kunnan ja kuntayhtymän tukemien järjestöjen toteuttaman kulttuuritoiminnan osana hyvinvointikertomuksia.
- » Teemme kunnan ja maakunnan hyvinvointikertomuksen monialaisessa hyvinvointiryhmässä, jossa on mukana kulttuuritoimijoita.
- » Kehitämme kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuuden seurannassa käytettäviä indikaattoreita.

Huomioimme kuntien strategioissa sekä toiminta- ja taloussuunnitelmissa luovien alojen tarpeet sekä kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet osallisuuteen, hyvinvointiin ja elinvoimaan.

- » Ymmärrämme kulttuurin ja taiteen merkityksen kuntien vetovoima- ja elinvoimatekijänä.
- » Varaamme riittävästi resursseja kulttuurin peruspalveluiden ylläpitämiseen ja yhdistysten tukemiseen.
- » Huomioimme lapsille ja nuorille, ikääntyneille ja erityisryhmille suunnatun kulttuuritoiminnan resursoinnin taloutta suunniteltaessa.

Huomioimme maakunnassa luovien alojen tarpeet sekä kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet osallisuuteen, hyvinvointiin ja elinvoimaan.

- » Huomioimme maakuntastrategiassa, maakuntaohjelmassa sekä uuden maakunnan palvelujen järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvissä asiakirjoissa kulttuurin ja taiteen merkityksen osana maakunnassa toteutettavia hyte-, sote- ja kasvupalveluja.
- » Tuemme luovien alojen toimijoita työllistymisessä ja yritystoiminnassa.
- » Otamme huomioon luovien alojen tarvitsemat koulutusmahdollisuudet.
- » Huolehdimme kulttuurihyvinvointia tuottavan järjestökentän rahoituksesta.

Sosiaali- ja terveystalvet ja kunnan eri toimialat rahoittavat yhteistyössä terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta edistäviä kulttuuripalveluita.

Sosiaali- ja terveystalvet sekä valtion tuottamat asumispalvelut varaavat määrärahoja terveyttä ja hyvinvointia edistävään sekä kuntouttavaan taide- ja kulttuuritoimintaan vuosittain prosenttiperaatteen mukaisesti.

- » Varaamme resursseja monipuolisesti kulttuurihyvinvointipalvelujen ostamiseen, henkilökunnan koulutamiseen, investointeihin ja tarvehankintoihin.
- » Varaamme sosiaali- ja terveystalveihin henkilöstöresursseja kulttuuritoiminnan ohjaamiseen ja koordinoimiseen.
- » Kehitämme tulevan maakunnan sosiaali- ja terveystalveihin hybridimallia, jossa kulttuurihyvinvoinnin peruspalveluja rahoitetaan käyttömenoista ja palveluiden kehittämistä tuetaan maakunnallisesta kulttuurihyvinvoinnin rahastosta.

Kunnan toimialat rahoittavat yhdessä ja yhteistyössä sosiaali- ja terveystalveluiden kanssa osallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia edistävää kulttuuritoimintaa.

- » Kehitämme kunnissa monialaisia toimintamalleja, kuten kulttuurikasvatussuunnitelma ja julkisen taiteen työryhmä, joissa kulttuuri edistää asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä useamman toimialan suunnitelmallisessa yhteistyössä.
- » Luomme selkeitä toimintatapoja ja teemme pitkäjänteisiä sopimuksia yhdyspinnoilla tuotettavista kulttuurihyvinvointipalveluista kuntien, sote-palvelujen, valtion asumispalvelujen sekä yhdistysten kesken.

Eteläsavolaista kulttuurihyvinvointia kehittää maakunnallinen yhteistyöverkosto, jossa toimitaan sitoutuneesti ja tavoitteellisesti.

Eteläsavolainen kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöverkosto on vastuullinen kehittäjä ja monialaisen keskustelun ylläpitäjä.

- » Sitoutuneiden toimijoiden ydinryhmä vastaa kulttuurihyvinvoinnin kehittämisestä maakunnassa.
- » Maakunnallinen kulttuurihyvinvoinnin vastuuhenkilö koordinoi yhteistä kehittämistyötä.
- » Alueellinen Taikusydän-verkosto toimii kaikille avoimena kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla toimivien kohtaamisfoorumina.
- » Kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöverkosto tekee yhteistyötä alueen muiden kulttuuri- ja hyvinvointialojen verkostojen kanssa.
- » Etelä-Savon kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöverkosto on mukana kansallisessa ja kansainvälisessä kehittämistyössä.

Yhteistyöverkosto edistää, seuraa ja viestii kulttuurihyvinvointisuunnitelman toimenpide-ehdotusten toteutumisesta.

- » Verkosto etsii yhdessä ratkaisuja toimenpide-ehdotusten eteenpäin viemiseksi ja seuraa toteutunutta toimintaa saatavilla olevien mittarien valossa.
- » Verkosto kehittää selkeät toimintamallit alueen kunta- ja maakuntatoimijoiden, kuntayhtymien, valtion, järjestöjen, oppilaitosten ja yksityisten toimijoiden väliseen yhteistyöhön.
- » Verkosto vie hyvinvointia ja terveyttä edistäviin kulttuuripalveluihin tarvittavat resurssit uuden maakunnan asiakirjoihin ja talousarvioon.
- » Verkosto viestii kulttuurihyvinvointitoiminnasta ja -palveluista yhteisesti, säännöllisesti ja monikanavaisesti kohderyhmät huomioiden.

Eteläsavolaiset ovat ylpeitä kulttuuriperinnöstään sekä omaavat vahvan ja kehittyvän kulttuurisen identiteetin.

Annamme arvoa paikallisille vahuuksille - luonnonläheiselle elämäntavalle, luonto- ja kulttuuriympäristöille sekä kulttuuritapahtumille.

- » Arvostamme omaa lähiluontoamme, lähipalveluitamme ja lähiseudun osaajiamme, ja turvaamme luonnon ja palveluiden säilymistä alueella käyttämällä palveluita kestävästi.
- » Kehitämme yhteistä viestintää ja markkinointia maakunnan toimijoiden kesken huumorilla, paikallista historiaa hyödyntäen ja tarinallistaen.
- » Kehitämme kulttuurihyvinvointia myös vastuullisen matkailun näkökulmasta.

Kehitämme eteläsavolaista identiteettiä yhdessä taiteen ja kulttuurin keinoin.

- » Innostamme taiteilijoita ja yhteisöjä eteläsavolaisen identiteetin tutkimiseen ja ilmaisemiseen taiteen ja kulttuurin keinoin.
- » Pohdimme metsä- ja järvisuomalaisuuden sekä laajemman itäsuomalaisuuden merkitystä eteläsavolaiselle identiteetille.
- » Tutustumme alueen paikallisiin vahuuksiin ja vahvistamme niitä, sillä maakuntaidentiteetti on paikallisidentiteettien summa.

Vahvistamme kulttuurin ja taiteen roolia osana suunnitelmallista maakunnan hyvinvoinnin, elinvoimaisuuden ja identiteetin kehittämistä

Vastuun jakautuminen toimenpide-ehdotusten toteuttamisessa 2019–2021

- = vastaa
- = osallistuu ja tukee
- = kannustaa

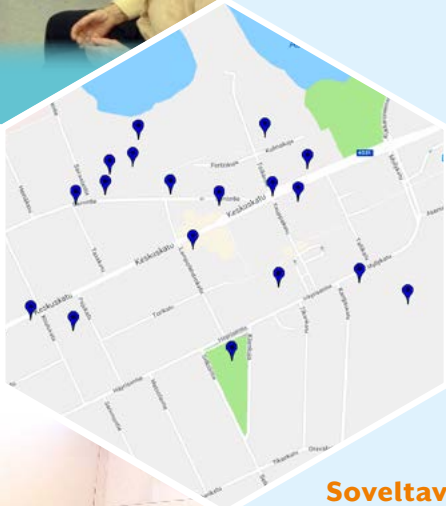
	Kuntatoimijat	Maakunnalliset toimijat	Sote- ja asumis-palvelut	Yhdistykset ja järjestöt	Koulutus-organisaatiot	Yksityiset taide-palvelujen tuottajat
Kulttuuri ja taide ovat mukana kuntien, kuntayhtymien ja maakunnan strategisissa asiakirjoissa.						
Huomioimme kuntien ja maakunnan hyvinvointikertomuksissa kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet terveyteen, hyvinvointiin ja osallisuuteen						
Huomioimme kuntien strategioissa sekä toiminta- ja taloussuunnitelmissa luovien alojen tarpeet sekä kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet osallisuuteen, hyvinvointiin ja elinvoimaan.						
Huomioimme maakunnassa strategisella tasolla luovien alojen tarpeet sekä kulttuurin ja taiteen tarjoamat mahdollisuudet osallisuuteen, hyvinvointiin ja elinvoimaan.						
Sosiaali- ja terveyspalvelut ja kunnan eri toimialat rahoittavat yhteistyössä terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta edistäviä kulttuuripalveluita.						
Sosiaali- ja terveyspalvelut sekä valtion tuottamat asumis-palvelut varaavat määrärahoja osallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia edistävään sekä kuntouttavaan taide- ja kulttuuritoimintaan vuosittain prosenttiperiaatteen mukaisesti.						
Kunnan toimialat rahoittavat yhdessä ja yhteistyössä sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa osallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia edistävää kulttuuritoimintaa.						
Eteläsavolaista kulttuurihyvinvointia kehittää maakunnallinen yhteistyöverkosto, jossa toimitaan sitoutuneesti ja tavoitteellisesti.						
Eteläsavolainen kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöverkosto on vastuullinen kehittäjä ja monialaisen keskustelun ylläpitäjä.						
Yhteistyöverkosto edistää, seuraa ja viestii kulttuurihyvinvointisuunnitelman toimenpide-ehdotusten toteutumisesta.						
Eteläsavolaiset ovat ylpeitä kulttuuriperinnöstään sekä omaavat vahvan ja kehittyvän kulttuurisen identiteetin.						
Annamme arvoa paikallisille vahvuuksille - luonnonläheiselle elämäntavalle, luonto- ja kulttuuriympäristöille sekä kulttuuritapahtumille.						
Kehitämme eteläsavolaista identiteettiä yhdessä taiteen ja kulttuurin keinoin.						

Kansalaisopisto erityisryhmien palveluntarjoajana

Mäntyharjun kansalaisopisto tarjoaa esimerkin monipuolisesta yhteistyöstä eri palveluasumisyksiköiden kanssa. Vanhustenpalveluissa opisto tarjoaa kädentaitokursseja ja musiikkikursseja palvelukotien tiloissa. Kehitysvammaisten asumispalveluyksikköön opisto tuo musiikkiryhmän ja taidepiirin. Kurssit ovat avoimia myös palveluyksikön ulkopuolisille osallistujille. Kurssimaksuja on joissakin ryhmissä saatu pienennettyä opintoaseteiden turvin. Joidenkin ryhmien yhteyteen on järjestetty omaishoidettaville mahdollisuus päästä hoitoon ryhmän ajaksi.

Kuva: Heli Tirri <https://peda.net/mantyharju/mk>

Kulttuuriperintö eläväksi tarinasoittimella

Suomalainen kulttuuriperintö on nykyisin monipuolisesti saatavilla digitaalisesti. Yksi esimerkki eteläsavolaisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinteen digitaalisesta tarjonnasta on tarinasoitin, joka tuo tutuksi historiallista Pieksämäkeä. Tarinasoittimen kautta kuntalaiset voivat mobiilisti tutustua paikkakunnalle tärkeiden kulttuurihistoriallisten rakennusten tarinoihin ja vaiheisiin. Tarinasoittimen on tuottanut Pieksämäki-Seura ry kaupungin kulttuuritoimen tuella.

<https://tarinasoitin.fi/vanhapieksamaki>

Soveltava tanssi ja taidemyrsky edistävät erityisryhmien osallisuutta

Mikkelin Savoset monipalvelukeskus tarjoaa soveltavan tanssin työpajoja sekä viikoittain kokoontuvan kuvataideryhmän kehitysvammaisille ja muuten erityistä tukea tarvitseville. Tanssityöpajoissa luovien harjoitusten avulla pyritään löytämään oma keho ja sen mahdollisuudet sekä lisäämään rohkeutta ilmaista itseään liikkeen avulla. Tanssityöpaja toteutetaan yhdessä Mikkelin kaupungin, Itä-Suomen tanssin aluekeskuksen ja Etelä-Savon tanssiopiston kanssa. Taidemyrskystudio on kehitysvammaisille tarkoitettu, viikoittain kokoontuva kuvataideryhmä, joka tarjoaa mahdollisuuden nauttia taiteesta ja etsiä omaa kuvallisen ilmaisun kieltä. Taidemyrskystudio on osa Mikkelin kansalaisopiston opetustarjontaa. Kuva: Arja Karppinen

<https://www.youtube.com/watch?v=94IAb8FRY8s&feature=youtu.be>

Musiikkiteatteri lukion ytimessä

Rantasalmen lukio tarjoaa monenlaisia tapoja lukion suorittamiseen, sillä lukiosta löytyy muun muassa musiikkiteatterilinja ja studiotekniikan linja. Musiikkiteatterilinjalla valmistetaan vuosittain musikaali, jolloin lukiokursseja saa näyttelijäntyöstä, laulusta, tanssista ja orkesterisoitosta. Studiotekniikan linjalla harjoitellaan äänentoistoa ja äänittämistä sekä äänen muokkausta niin live-tilanteissa kuin studio-olosuhteissakin. Lukio tekee tiivistä yhteistyötä Järvi-Saimaan kansalaisopiston sekä Rantasalmen puhallinorkesteriyhdistyksen kanssa. Lukioon tulee opiskelijoita Rantasalmen lisäksi eri puolilta Suomea. Musikaaliproduktioon osallistuminen edellyttää nuorilta vahvaa sitoutumista. Mukana olevat nuoret oppivat paljon yhdessä tekemisestä ja yksilön merkityksestä kokonaisuudelle sekä sosiaalisia ja ryhmätyötaitoja. Kuva: Kuvaamo Sampo Luukkainen

http://www.rantasalmi.fi/palvelut-2/koulut_ja_opiskelu/lukio/

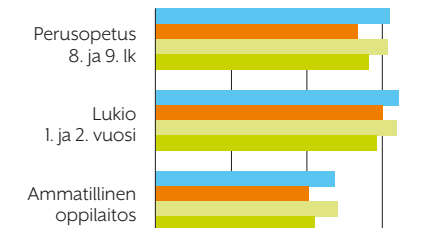
ETELÄ-SAVON KULTTUURIHYVINVOINTI-SUUNNITELMAN SEURANTAMITTARISTO

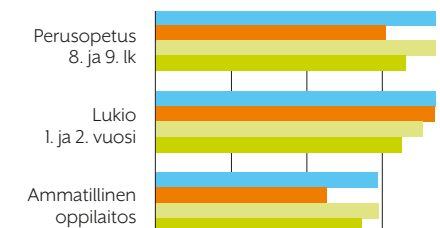
Taideneuvola-hanke,
Lastenkulttuurikeskus Verso
Kuva: Helinä Juurinen

Nuorten kulttuuriharrastaminen

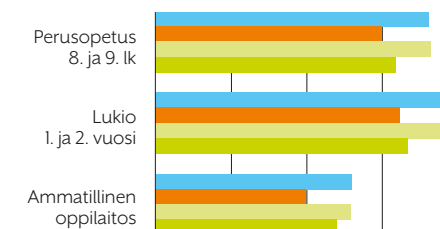
Harrastaa musiikkia tai näyttelemistä vähintään kuukausittain, %

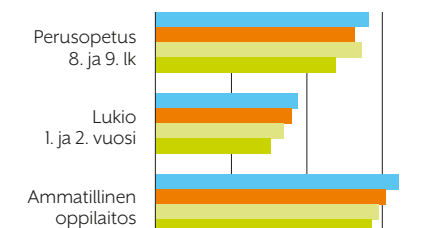
Harrastaa kirjoittamista, kuvataidetta, video- tai valokuvaamista vähintään kuukausittain, %

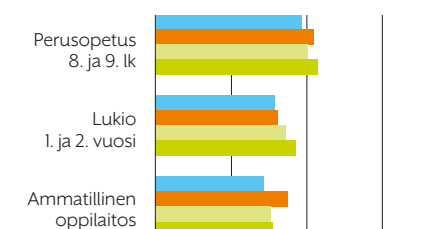
Lukee kirjoja omaksi ilokseen vähintään kuukausittain, %

Harrastaa käsitöitä tai korjaa laitteita vähintään kuukausittain, %

Osallistuu yhdistyksen tai järjestön toimintaan, %

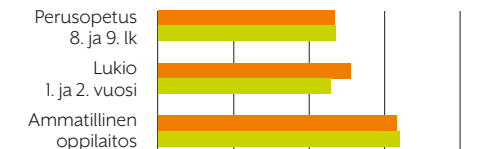
Lähde: Kouluterveyskysely 2017
 Itä-Suomen AVI 2015
 Etelä-Savo 2017
 Koko maa 2015
 Koko maa 2017

Nuorten harrastamisen esteet

Kokee harrastuspaikkojen sijaitsevan liian kaukana, %

Kokee kiinnostavat harrastukset liian kalliiksi, %

Lähde: Kouluterveyskysely 2017
 Etelä-Savo 2017
 Koko maa 2017

Pienten lasten kulttuuriosallisuus

Onko 4-v lapsi osallistunut 12 viime kuukauden aikana, %	Kyllä, useampia kertoja viikossa	Kyllä, kerran viikossa	Kyllä, satunnaisesti	Ei ole osallistunut
Ohjattu lasten kuvataide- tai musiikkiharrastus (esim. muskari)	0	5	14	81
Lasten kulttuuripalvelut (esim. kirjasto, konsertit, teatterit)	1	10	75	14

Lähde: Lasten terveys, hyvinvointi- ja palvelut -kysely (THL). Kysely toteutetaan vuoden 2018 aikana, ja tulokset tulevat maaliskuussa 2019. Nämä ovat väliaikaisia tuloksia ajalta 12.-31.5.2018, mukana on 100 vanhemman vastaus.

Perusopetuksen 4.- ja 5.-luokkalaisten harrastaminen

Viettää aikaa harrastuksen parissa vähintään kerran viikossa, %	Etelä-Savo	Koko maa
	80,5	83,5

Lähde: Kouluterveyskysely 2017

Kirjastot

	Etelä-Savo 2013	Etelä-Savo 2015	Etelä-Savo 2017	Koko maa 2013	Koko maa 2015	Koko maa 2017
Fyysiset käynnit suhteessa asukas-lukuun, %	9,0	8,4	9,5	9,5	9,1	9,2
Verkkokäynnit suhteessa asukas-lukuun, %	2,4	2,8	2,3	9,9	7,1	6,8

Lähde: Suomen yleisten kirjastojen tilastojen visualisointi

Vapaana sivistystyönä järjestetyt koulutukset ja niihin osallistuneet

	2012		2014		2016	
	Koulu-tukset	Osallis-tuneet	Koulu-tukset	Osallis-tuneet	Koulu-tukset	Osallis-tuneet
Kansalaisopistot	2897	37 294	2 948	37 452	2 757	36 022
Kansanopistot	388	8100	366	6 437	313	6 371
Kesäyliopistot	121	4099	74	4 626	89	5 435
Yhteensä	3406	49 493	3388	48 515	3 159	47 828

Lähde: Opetushallinnon tilastopalvelu <https://vipunen.fi>

Tutkintoon johtamattomassa koulutuksessa annetut kulttuurialan opetustunnit

(sis. vapaa sivistystyö, ammatillinen lisäkoulutus, avoin ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opetus, työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus, työnantajan tilaama koulutus ja muu koulutus)

	2012	2014	2016
Opetustunteja	63 864	61 305	58 494

Lähde: Opetushallinnon tilastopalvelu <https://vipunen.fi>

Kulttuurialan tutkintoon johtava koulutus maakunnassa

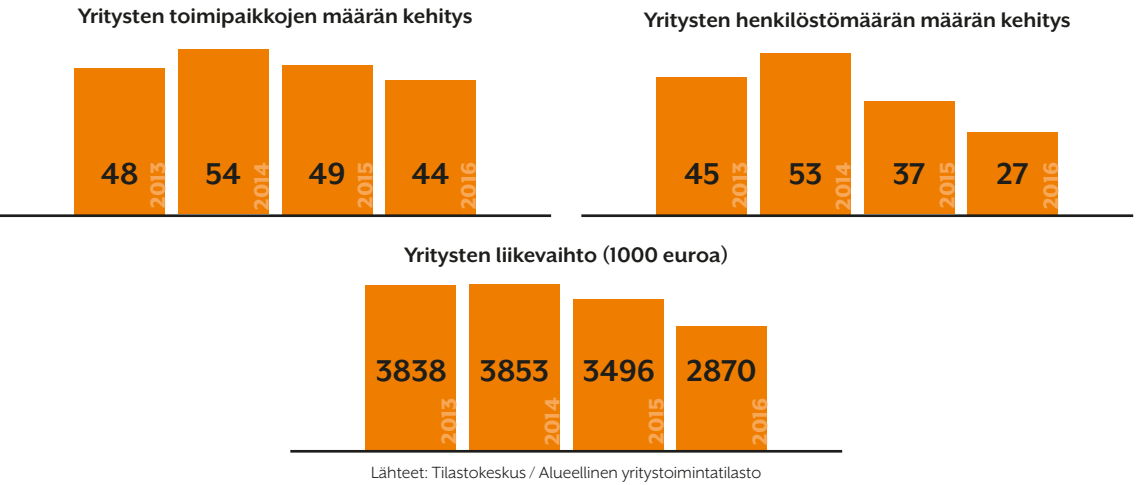
	2012	2014	2016
Ammatillisen tutkinnon suorittaneet – kulttuuriala	121	108	86
Ammattikorkeakouluissa suoritettut tutkinnot - humanistinen ja taideala	53	66	9

Lähde: Opetushallinnon tilastopalvelu <https://vipunen.fi>

Kulttuuri osana kuntien terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä

TEAvisari kuvaa kunnan toimintaa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kulttuuri on tulossa mukaan TEAvisariin vuoden 2019 aikana. THL:n ylläpitämän TEAvisarin löydät <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>

Kulttuuri- ja viihdealan yritystoiminta Etelä-Savossa 2013–2016

Apurahat ja avustukset taiteeseen ja kulttuuriin Etelä-Savossa

Myönnettyt apurahat ja avustukset, euroja	OKM*	Taike	SKR Etelä-Savo	ESR	Maaseutu-rahasto**	Yhteensä
2010	–	352,640	235,500	0	1,165,951	– ***
2011	–	340,951	320,500	119,072	661,626	–
2012	–	324,780	329,000	0	1,229,101	–
2013	1,788,896	377,960	349,500	0	778,518	3,294,874
2014	1,744,108	377,600	366,500	0	0	2,488,208
2015	1,898,873	383,190	353,000	0	0	2,635,063
2016	1,273,625	346,670	347,000	41,990	915,504	2,924,789
2017	1,244,360	533,992	417,000	58,875	418,692	2,672,919

* Luvut sisältävät OKM:n harkinnanvaraiset valtionavustukset. Tietoja vuoden 2010–2012 valtionavustuksista ei ole saatavilla, sillä sen aikainen järjestelmä ei ole enää käytössä.
** Sisältää Leadereiden ja ELYn maaseuturahastosta myönnettyt tuet.
*** Vuosien 2010-2012 osalta vertailukelpoista yhteissummaa ei voida laskea.

Yritysavustukset luovalle alalle Etelä-Savossa

Myönnettyt avustukset, euroja	Maaseutu-rahasto	CreMA	ELY-keskuksen yrityksen kehittämisavustus	Yhteensä
2010	7,700	0	0	7,700
2011	0	0	26,500	26,500
2012	0	0	8,353	8,353
2013	39,330	0	201,097	240,427
2014	24,441	13,070	0	37,511
2015	0	16,000	0	16,000
2016	0	14,000	0	14,000
2017	0	12,500	53,700	66,200

Taidepesula

Vaalijalan kuntayhtymän Taidepesula on erityistä tukea tarvitsevien taiteentekijöiden mahdollisuuksien tila Pieksämäellä. Taidepesulassa rohkaistaan ja tuetaan yksilöllisesti kunkin taiteentekijän itseilmaisua ja omintakeista tapaa luoda. Taidepesulassa taiteentekijät voivat etsiä omaa kuvallisen ilmaisan kieltään eri taidemateriaalein ja -menetelmin. Taiteen tekeminen on vuorovaikutuksellista ja kutsuu tekijänsä dialogiin. Kuvalliset keinot ovat niitä käyttävälle tärkeä osa hyvinvointia ja hyvää elämää. Taidepesulan tavoite on luoda tasavertaisia mahdollisuuksia taiteen tekemiseen ja kokemiseen. Toiminnassa huomioidaan asiakkaan yksilöllinen elämäntilanne ja taiteelliset pyrkimykset heidän omia voimavarojaan tukien. Taidepesula on osa Vaalijalan tarjoamia toiminnallisen kuntoutuksen palveluja. Kuva: Juha Kalliola, taiteilija Elmeri Ottelin.

<https://www.vaalijala.fi/taidepesula>

Taidelähtöinen oppiminen työhyvinvoinnin tukena

TAOTTU eli Taidelähtöinen oppiminen työhyvinvoinnin tukena -koulutus toteutettiin Mikkelin kansalaisopistossa 2015–2016. Puolitoistavuotinen koulutus suunnattiin Mikkelin seudun sosiaali- ja terveystoimen esimiehille. Koulutuksessa tuettiin esimiesten ja heidän työyhteisöjensä työhyvinvointia taidelähtöisillä menetelmillä sekä esimiesverkostoa vahvistamalla. Tapaamisissa käsiteltiin työhyvinvoinnin kannalta kiinnostavia teemoja taidelähtöisin ja kehollisin menetelmin. Koulutuksen aikana esimiehet kokivat voimaantuvansa ja heidän taitonsa ottaa vastuuta omasta työstään, työyhteisöstään ja työssä jaksamisestaan kehittyi. Kuva: Taru Tähti

Esittävä taide sairaalaympäristössä

ArtEssote -hanke toi esittävät taiteet sairaalaympäristöön. Toimintaa pohjustettiin taiteilijoiden ja henkilöstön yhteisellä tapahtumalla sekä henkilöstölle ja taiteilijoille suunnatulla kyselyllä. Henkilökunnan ja taiteilijoiden välissä yhdyshenkilöinä toimivat taidekoordinaattorit. Taidetoimintaa – esityksiä, työpajoja ja taidelainaamo – tuotiin Mikkelin keskussairaalan vuodeosastoille, dialyysi- ja lääkehoitoyksikköön, kuvantamisen yksikköön sekä lastentautien yksikköön. Lisäksi mukana olivat Essoten ja Mikkelin kaupungin yhteistyöyksiköt sairaalakoulu ja Ohjaamo Olkkari. Henkilökunnan kokemusten mukaan taidetoiminnan myötä rohkeus lisääntyi ja toiminta loi sairaalaolosuhteissa mahdollisuuksia osallisuudelle, turvallisuudelle ja luottamukselle. Kuva: Riitta Moisander <http://www.esper.fi/index.php/artesper/art-essote>

Erityistä tukea tarvitsevien lasten taidenäyttely

Etelä-Savon ADA ry tahtoi nostaa esiin erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kykyjä sekä näyttää heidän olevan osallistuvia kaupunkilaisia. Keinoksi näkyvyyden saamiseen valittiin taidenäyttely. Taiteilijoiksi lupautuivat mikkeliäisen Kalevankankaan koulun Taiturioppilaat. Oppilaita ohjasi kuvataiteilija, jonka palkka sekä materiaalikulut ja galleriavuokra katettiin saaduilla avustuksilla. Taidenäyttelyn toteuttamisprosessi kesti kokonaisuudessaan noin vuoden. Näyttelyn tekemiseen osallistui noin 50 erityisoppilasta ja näyttelyssä kävi yli 300 henkilöä. Näyttelyn aikana galleriassa esiteltiin ADHD-, Autismi- ja asperger- sekä Aivoliiton toimintaa. Myyntinäyttelyn voitto tilitettiin oppilaiden luokkaretkirahastoon. Kuva: ADAry, taiteilija Jemina 8T

<https://www.es-ada.com/tapahtumat>

Prosenttitaide sairaalarakentamisessa

Essote tuo ESPER-hankkeessaan prosenttitaidetta Mikkelin keskussairaalan ympäristöön rakentuvalle hyvinvointikampukselle. Sairaalaan on perustettu ympäristö- ja taidetyöryhmä sekä palkattu kaksi taidekoordinaattoria organisoimaan taiteen sijoittelua ja taidehankintoja. Tavoitteena on tuoda taiteet osaksi arkipäiväistä työ- ja toimintaympäristöä. Toimintaympäristöjen esteettisen virikkeen toivotaan poistavan sairaalaympäristöön usein liittyvää ahdistusta. Taide luo alueelle ja rakennuksille omaleimaisen imagon ja paikan hengen antaen lepoa aisteille kiireen ja työn keskellä. Taidetarjonnassa hyödynnetään Essoten omistuksessa olevan taidekokoelman teoksia. Uusia teoksia hankitaan osallistavalla prosessilla yhteistyössä henkilöstön ja taiteilijoiden kanssa.

Kuva: Heidi Huovinen, taiteilija Lauri Nykopp

<http://www.esper.fi/index.php/artesper>

Taide yhdistää sukupolvia

Yhtä rataa -hankkeessa tuotiin kulttuuritoimintaa palvelukotiin ja päiväkotiin, jotka toimivat samassa rakennuksessa Hiekanpään kampuksella. Kulttuuritoimintaa tuotti kaupungin toimijoiden välinen yhteistyöverkosto, jossa oli mukana perusturvasta palvelukodin henkilökunta, varhaiskasvatuksesta päiväkodin henkilökunta sekä kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluista kulttuurikeskus Poleeni, Poleenin teatteri, kirjasto, liikuntapalvelut ja seutuopisto eri taiteen alojen ja liikunnan opetuksineen. Yhteistyöverkostossa etsittiin tapoja, kuinka lapsia ja ikääntyneitä voidaan tuoda yhteen taidetyöpajojen ja yhteisten tapahtumien kautta lähemmäksi sijaitsevista palveluista, huomioiden erilaiset toimintakyvyt ja -kulttuurit.

Kuva: Pieksämäen seutuopiston mediapaja.

<https://infogram.com/yhta-rataa-lhmr6gyxmvkz6nl>

Työttömien ilmaisutaidon ryhmä

Mikkelin työttömät ry:n ilmaisutaidon ryhmä tekee ohjelmaa työttömien omiin tilaisuuksiin ja mikkeliäisiin palvelutaloihin. Ryhmän kantavana ajatuksena on saada työttömien ja muiden vähävaraisten ääni kuuluviin sekä rohkaista heitä käyttämään lahjojaan ja ottamaan kantaa yhteiskunnalliseen keskusteluun harrastusten kautta. Ryhmään on vapaa pääsy kaikilla kiinnostuneilla, sitä ei ole rajattu pelkästään työttömiin. Ryhmä on ottanut esityksillään kantaa muun muassa aktiivimalliin. Ryhmä tekee yhteistyötä diakoniatyön kanssa ja sen toimintaa on kehitetty osana Mikkelin työttömien Kipinä-hanketta. Kuva: Seija Lipsanen

Julkinen taide kunnassa

Julkinen taide on viime vuosikymmenten aikana laajentunut käsittämään perinteisten patsaiden lisäksi rakennuksiin, kaduille ja puistoihin toteutuvia, monimuotoisia teoksia, sekä myös väliaikaista taidetta ja tapahtumia, eri tahojen toteuttamana ja rahoittamana. Monipuolistuvan julkisen taiteen kentän toimintamalleja selkiyttämään laadittiin Taide elämään! -hankkeessa 2017 Mikkelin taideohjelma, jossa avataan julkisen taiteen toteutusperiaatteita Mikkeliissä. Taideohjelmassa kuvataan muun muassa kaupungin taidetyöryhmän toiminta, taiteen lupaprosessit, julkisen taiteen rahoitusmallit sekä asukkaiden rooli julkisen taiteen toteutuksessa. Mikkelin kaupunginhallitus on hyväksynyt taideohjelman. Kuva: Anu-Anette Varho

<file:///C:/Users/tarut/Downloads/Liite%20Kv%20Mikkelin%20Taideohjelma.pdf>

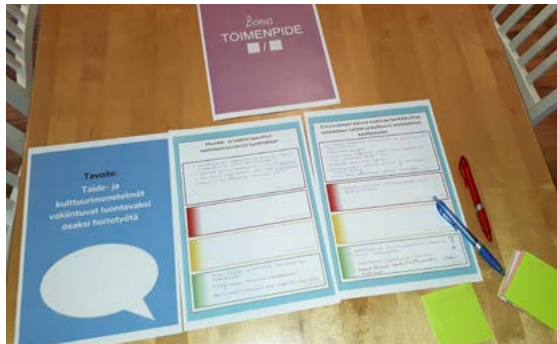
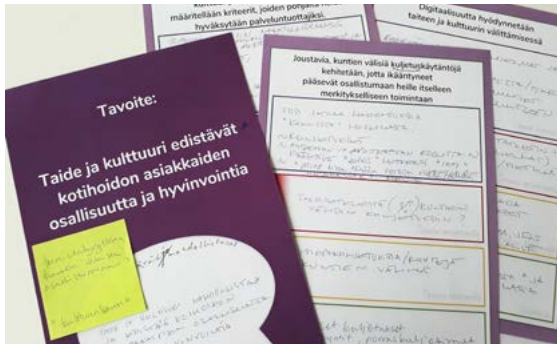
Liitteet 1 Prosessin kuvaus

KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMAN VALMISTELUN VUOSIKELLO 2017

KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMAN VALMISTELUN VUOSIKELLO 2018

Etelä-Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma-työryhmien jäsenet:

Ohjausryhmä:

- johtava asiantuntija *Tuija Toivakainen*, Etelä-Savon ELY
- hyvinvointikoordinaattori *Eeva Häkkinen*, Essote
- hankejohtaja *Pirjo Syväoja*, Essote
- näyttelijä-ohjaaja *Kaisla Pirkkalainen*, Teatteri Fennica
- tanssitaiteilija *Jukka Ristolainen*, Kokkol721
- kulttuurituottaja *Nazia Asif* ja lastenkulttuurikoordinaattori *Terhi Siippainen*, Lastenkulttuurikeskus Verso
- hyvinvointikoordinaattori *Arja Väänänen*, Mikkelin kaupunki
- kulttuurijohtaja *Marita Kajander* ja kulttuuripäällikkö *Susanna Latvala*, Mikkelin kaupunki
- hyvinvointikoordinaattori *Merja Norontaus*, Pieksämäen kaupunki
- markkinointipäällikkö *Tuula Vainikka*, Puumalan kunta
- projektikoordinaattori *Riitta Kärkkäinen*, Savonlinnan Seudun Kolomonen ry
- ylihoitaja *Ulla Kemppainen*, Sosteri
- läänintaiteilija *Merja Pennanen*, Taiteen edistämiskeskus
- kehittämispäällikkö (matkailu ja kulttuuri) *Heli Gynther*, Etelä-Savon maakuntaliitto
- kehittämispäällikkö (hyvinvointi) *Eveliina Pekkanen*, Etelä-Savon maakuntaliitto

Pilottiryhmä:

- ArtEssote: taidekoordinaattori *Heidi Huovinen* ja taidekoordinaattori *Riitta Moisander*, Essote
- Illopillereitä ja kulttuurin kipinäitä: asumispalveluiden esimies *Eija Piispa* ja kehittämispäällikkö *Heli Järnefelt*, Essote, sekä johtava asiantuntija *Tuija Toivakainen*, Etelä-Savon ELY
- Yhtä rataa: tekstiilityön opettaja *Irene Kalliokoski*, Pieksämäen seutuopisto
- Taideneuvola: hankekoordinaattori *Helinä Juurinen*, Lastenkulttuurikeskus Verso
- Savonlinnan Kaikukortti: kulttuurituottaja *Elina Kosonen*, Savonlinnan kaupunki
- Kulttuuria hoivakoteihin: musiikin pääopettaja *Maija Keskinen*, Linnalan Opisto

Lasten ja nuorten teemaryhmä:

- kasvatus- ja opetusjohtaja *Seija Manninen*, Mikkelin kaupunki
- erityissosiaalityöntekijä *Marja Pulkkinen*, Pieksämäen kaupunki
- perhekeskustoiminnan koordinaattorit *Katri Manninen* ja *Leila Prusila*, Mannerheimin lastensuojeluliitto
- kulttuurituottaja *Julia Vatanen*, Lastenkulttuurikeskus Verso
- johtava asiantuntija *Tuija Toivakainen*, Etelä-Savon ELY
- ohjaajat *Kaisa Lantta* ja *Taneli Selin*, Essote
- Konsultoivat nuorisoryhmät: Arki on draama! -ryhmä, Ohjaamo Olkkari, Mikkeli
- Rantasalmen lukion oppilaskunta, Rantasalmi

Työikäisten teemaryhmä:

- TKI-asiantuntija *Minna Männikkö*, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK
- työterveyslääkäri *Oskari Valtola*, Etelä-Savon työterveys

- partneri *Tarja Kyllönen*, 3K Savo
- työkykykoordinaattori *Sari Torniainen*, Etelä-Savon TE-toimisto
- kuvataideopettaja *Marja-Liisa Partanen*, Mikkelin työttömät ry
- yhteisötoiminnan johtaja *Tuisku Jähi* ja palveluohjaaja *Terhi Venäläinen*, Mimosa ry
- projektipäällikkö *Eila Avelin*, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun Pienyrityskeskus

Ikääntyneiden teemaryhmä:

- hyvinvointikoordinaattori *Merja Norontaus*, Pieksämäen kaupunki
- hoivakodin johtaja *Ulla Yli-Karro*, Attendo Mäntyhoivi
- kehittäjä *Henna Ikävalko*, Essote
- kulttuurisihteeri *Irene Spännäri*, Kangasniemen kunta
- tuottaja ja nuotistonhoitaja *Jukka Mäkelä*, Mikkelin kaupunginorkesteri
- jäsenet *Maija Hasanen* ja *Aila Hänninen*, Mikkelin vanhusneuvosto
- kotihoidon esimies *Marjut Asikainen*, Essote

Osallistumiseensa erityistä tukea tarvitsevien teemaryhmä

- hyvinvointikoordinaattori *Eeva Häkkinen*, Essote
- kuvataidepsykoterapeutti *Kirsi Ruuska*, Sosteri
- asiantuntija-koordinoija *Jenni Rytönen*, Vaalijalan kunta-yhtymä
- apulaisjohtaja *Eero Ikonen*, Mikkelin vankila
- johtava asiantuntija *Irja Sokka*, Etelä-Savon ELY
- kuvataideopettaja *Eini Syväniemi*, Mikkelin kansalaisopisto

Ympäristön teemaryhmä

- kulttuuriympäristöasiantuntijat *Laura Hesso* ja *Satu Karjalainen*, Etelä-Savon ELY
- yleiskaavoittaja *Eveliina Könttä* ja kaavoittaja *Heikki Manninen*, Mikkelin kaupunki
- liikuntapalvelupäällikkö *Antti Nousiainen* ja kulttuuri- ja vapaa-aikajohtaja *Päivi Majoinen*, Pieksämäen kaupunki
- kulttuuri- ja museojohtaja *Matti Karttunen*, Mikkelin kaupunki
- kulttuurisihteeri *Anu Yli-Pyky*, Mäntyharjun kunta

Koulutuksen ja tutkimuksen teemaryhmä

- koulutuspäällikkö (hyvinvointi) *Eija-Riitta Ikonen*, Etelä-Savon ammattiopisto Esedu
- koulutusalaohjaaja (hyvinvointi) *Katri Ryttyläinen-Korhonen* ja koulutusjohtaja (sosiaali- ja terveysala) *Sari Laanterä*, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK
- aluekoordinaattori *Päivi Niiranen-Linkama*, Diakonia-ammattikorkeakoulu DIAK
- toiminnanjohtaja-rehtori *Anne Havukainen*, Mikkelin kesäyliopisto
- rehtori *Heli Tirri*, Mäntyharjun kansalaisopisto
- vararehtori *Mirka Lähdeniemi*, Suomen Nuorisopisto
- TKI-asiantuntija *Viljo Kuuluvainen*, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu XAMK

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmaprosessin koordinoi ja suunnitelman tekstit toimitti koordinaattori *Taru Tähti* Etelä-Savon maakuntaliiton Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hankkeesta.

Liite 2

Kulttuuri- hyvinvoinnin käsitteet

Kulttuuri

Kaikki inhimillinen toiminta on pohjimmiltaan kulttuuria, mutta luovuudella ja itseilmaisulla on kulttuurissa erityinen rooli. Tässä suunnitelmassa kulttuurilla tarkoitetaan toimintaa, jossa ihminen käyttää omaa luovuuttaan tai osallistuu taiteeseen ja luovaan toimintaan. Kulttuuri on sisältöä, joka tekee elämästä mielekkään ja elämisen arvoisen.⁶⁸

Kulttuurihyvinvointi

Kulttuurihyvinvointi viittaa yksilölliseen tai yhteisöllisesti jaettuun kokemukseen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä siihen. Toisaalta kyseessä on ilmiö, jossa kulttuuri ja taide kantavat tai välittävät erilaisia hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja vaikutuksia. Ytimessä on ihmisen merkityksellinen toiminta taiteen ja kulttuurin parissa, mikä sisältää myös arjen kulttuurisuuden. Kulttuuri ja sen hyvinvointia tukevat vaikutukset läpäisevät koko ihmisen elämänsäkaaren ja ilmenevät omassa taidesuhteessa. Taide ja kulttuuri ymmärretään osana hyvää elämänlaatua ja elinikäistä oppimista: ihminen on kulttuurin kokija ja toimija, jolla on kulttuurisia tarpeita ja oikeuksia. Näiden täyttyminen ja toteutuminen on kulttuurihyvinvointia: jokainen on jollain tavalla kulttuurinen, luova, itseään ilmaiseva ja kommunikoiva olento riippumatta iästään, voinnistaan tai elinolosuhteistaan.⁶⁹

Kulttuurihyvinvointiala

Kulttuurihyvinvointialalla viitataan toiminnan, kehittämisen, koulutuksen ja tutkimuksen kenttään, jossa rakennetaan ja sovelletaan eri taiteenalojen ja sosiaali-, terveys- ja hyvinvointialojen yhteistyöstä syntyviä sisältöjä ja menetelmiä sekä näihin kytkeytyvää tietoa. Alan näkökulmasta tutkitaan ilmiöitä, kehitetään ja rakennetaan toimintamalleja ja luodaan palveluja sekä mahdollistetaan päätöksentekoa ja resursointia, jonka ytimessä ja kohteena on ihmisen merkityksellinen toiminta taiteessa, taiteena ja taiteen parissa; ihminen kulttuurisena olentona.⁷⁰

Kulttuurihyvinvointipalvelut (myös taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut)

Kulttuurihyvinvointipalvelut ovat asiakas- ja tarvelähtöisiä, matalan kynnyksen räätälöitäviä palveluita, joilla on terveyttä ja hyvinvointia edistäviä tavoitteita. Ne voivat

esimerkiksi lisätä toimintakykyä, elämänhallinnan tunteita ja koettua terveyttä, ehkäistä yksinäisyyttä ja sosiaalista eriytymistä, lisätä osallisuutta ja oikeutta itseilmaisuu-
parantaa työhyvinvointia tai tukea mielenterveyttä.

Kulttuurihyvinvointipalveluita kehittävät ja toteuttavat taiteen, kulttuurin, sosiaali-, terveys- ja kasvatustyön ammattilaiset moniammatillisessa yhteistyössä. Palveluohjauksessa kulttuurihyvinvointipalvelut huomioidaan osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen palveluita kaikissa ikäryhmissä. Palveluja toteutetaan esimerkiksi erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja palveluyksiköissä, jolloin ne tavoittavat erityisesti yleisen kulttuuritarjonnan ulkopuolelle jääviä kohderyhmiä.⁷¹

Kulttuuriin osallistuminen ja osallisuus

Kulttuuriin osallistumisella voidaan tarkoittaa niin kulttuurin kuluttamista, kuten osallistumista erilaisiin taide- ja kulttuuritapahtumiin tai -palveluihin kuin omaehtoista taiteen tekemistä ja luomista. Kulttuuriin osallistumisen on palvelujen tarjontaan liittyvien syiden, kuten palvelujen määrän ja monipuolisuuden sekä palvelujen järjestämisen tapojen lisäksi todettu kytkeytyvän lukuisiin tekijöihin, kuten ikään, sukupuoleen, koulutukseen ja tulotasoon. Kulttuuriin osallistumiseen vaikuttavat merkittävästi myös osallistujien omat mieltymykset, kiinnostukset ja odotukset, kyvyt ja valmiudet sekä aikaisemmat kokemukset.

Osallisuutta kulttuuriin voidaan tarkastella mm. poliittisen tai sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta. Poliittisen ulottuvuuden näkökulmasta huomio kiinnittyy kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen sekä esimerkiksi kansalaisten mahdollisuuden osallistua kulttuuritoimintojen kehittämiseen sekä niistä päättämiseen. Sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta osallisuus näyttäytyy erityisesti syrjäytymisen vastavoimana, yksilön valtaistumisena tai voimaantumisenä. Sosiaalisen osallisuuden voi ajatella sisältävän osallistumisen lisäksi myös kokemuksen kuulumisesta, osallisuudesta ja identiteetistä.⁷²

Kulttuurinen vanhustyö

Toimintatapa, jossa taide, luovuus ja kulttuuri tuodaan eri tavoin osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä. Sitä voivat olla toteuttamassa niin vanhustyön ammattilaiset, taiteen ja kulttuurin ammattilaiset kuin vapaaehtoiset. Kulttuurisessa vanhustyössä ikäihmisen kulttuuriset oikeudet tunnustetaan osaksi laadukasta ja omannäköistä elämää.⁷³

Kulttuuriset oikeudet

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2009 julkaiseman Kulttuuripolitiikan strategia 2020:n mukaan suomalaista kulttuuripolitiikkaa ohjaavat perusoikeudet sekä taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin kuuluvat kulttuuriset oikeudet. Suomen perustuslaissa turvataan sivistyksellisiä oikeuksia, kuten taiteen vapaus, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin sekä vahvistetaan vastuu ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä. Kulttuuristen oikeuksien edistäminen merkitsee sitä, että kaikilla on tasavertainen oikeus ja mahdollisuus ilmaista itseään ja harjoittaa kulttuuritoimintaa sekä osallistua erilaisiin kulttuurin ilmenemisen muotoihin.⁷⁴

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksesta syntynyttä ympäristökokonaisuutta, jossa näkyvät ihmistoiminnan vaikutukset. Kulttuuriympäristö on rakennusperintöä laajempi käsite, joka sisältää rakennusperinnön lisäksi myös kulttuurimaisemat, muinaisjäännökset ja perinnebiotoopit.⁷⁵

Osallistava taide

Osallistavaksi taiteeksi voidaan määritellä osallistujalähtöinen, toimijuuteen ja aktiiviseen taidetoimintaan perustuva vuorovaikutuksellinen tilanne. Olennaista on osallistujien tarpeista lähtevä osallistuminen, oppiminen tai taiteellinen toiminta sekä merkitykselliset kokemukset ja niiden jakaminen. Osallistavan taidetoiminnan tavoitteena voidaan nähdä osallistujien valtauttaminen ja taiteellinen tasa-arvo osaamistasosta riippumatta. Tällaisessa taidetoiminnassa taiteellisen prosessin ja opetustilanteen rajat hämärtyvät ja osallistujat jakavat parhaimmillaan syvällisen yhteisöllisen ja taiteellisen kokemuksen. Myös yleisön kokemukset ja niiden purku voivat olla olennainen osa esityksen kokonaisuutta (osallistava esitys). Osallistava taide luo dialogisen suhteen ympäröivään maailmaan.⁷⁶

Osallisuus

Osallisuus merkitsee kuulumista yhteisöön, siinä toimi- mista sekä kokemusta yhteisöön kuulumisesta ja omasta merkityksestä sen jäsenenä. Osallisuus nähdään sekä tavoitteena että keinona lisätä yhteiskunnan tasa-arvoa ja sisäistä eheyttä. Oletuksena on, että osallisuuden lisää- minen kasvattaa yksilön hyvinvointia. Osallisuus sisältää sekä poliittisia että sosiaalisia ulottuvuuksia. Kulttuurin näkökulmasta osallisuuden poliittiseen ulottuvuuteen liittyy kulttuurisen kansalaisuuden käsite. Se käsittää kulttuuriin osallistumisen mahdollisuuksien edistämisen; kansalaisten oikeuden harjoittaa omaa kulttuuriaan sekä taiteen ja kulttuurin väylinä yksilöiden osallistumiselle kansalaisina demokraattiseen yhteiskuntaan.⁷⁷

Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate on periaatteellinen päätös käyttää noin yksi prosentti rakennushankkeen kustannuksista taiteen hankintaan. Periaatteen toteuttamiseksi on useita rahoi- tusmalleja.

Prosenttiperiaatetta toteutetaan sekä kunnallisissa että yksityisissä rakennushankkeissa. Kunta voi päättää ottaa käyttöön prosenttiperiaatteen kaikessa rakentamisessa tai päättää sen käytöstä yksittäistapauksissa, esimerkiksi väylähankkeissa tai koulun peruskorjauksessa. Kunta voi kaavoituksen avulla velvoittaa myös yksityisen ra- kennuttajan noudattamaan periaatetta tietyllä alueella tapahtuvassa rakentamisessa. Prosenttiperiaate soveltuu niin uudisrakentamiseen, peruskorjauksiin ja täydennys- rakentamiseen kuin infrarakentamiseen. Prosenttiperiaat- teen avulla parannetaan rakennetun ympäristön laatua ja ihmisten viihtyvyyttä elinympäristössään sekä luodaan työllisyyttä ja toimeentuloa taiteilijoille.⁷⁸

Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantaminen on Juha Sipilän hallituksen kärkihanke, joka kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön alaan. Hallitusohjelman kirjaus on: ”Laajennetaan prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointi- vaikutusten tukemiseksi.” Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä.

Tavoitteena on, että taidehankinnat koskisivat nykyistä laajemmin eri taiteen muotoja, kuten esittävää taidetta. Prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta- tai rahoitusmallia sovellettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käyt- tötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa.⁷⁹

Soveltava taide

Soveltava taide tapahtuu valtaosin taide- ja kulttuuri- laitosten ulkopuolella, erilaisissa yhteisöissä tai toimin- taympäristöissä. Soveltava taide pyrkii muutokseen yksilön tai yhteisön ajattelussa, toiminnassa, tilanteessa ja asenteissa. Taiteellisen toiminnan keskiössä ovat yhteisön jäsenet ja/tai yhteisö haasteineen ja muutostarpeineen. Osallistujat otetaan mukaan taiteelliseen toimintaan tutkimaan, tekemään valintoja ja muodostamaan asiois- ta merkityksellisiä tulkintoja. Soveltava taide toteutuu usein esimerkiksi yhteisöllisissä ja paikkasidonnaisissa projekteissa, joissa taiteilija soveltaa taiteen menetelmiä taidemaaailman ulkopuolisiin tarkoituksiin. Soveltava taide tarjoutuu koko yhteiskunnan kehittämiseen siten, että hyödynnetään monipuolisesti luovuutta ja otetaan huomioon ihmisen kokonaisvaltaisuus eli tiedon, taidon, tunteen ja tahdon liittyminen toisiinsa.⁸⁰

Taide

Taiteen määrittely tyhjentävästi on mahdotonta. Taide on ihmisen erityinen tapa ilmaista itseään ja toteuttaa luo- vuuttaan. Taiteessa tieto, taito, tunne ja tahto vaikuttavat yhdessä. Taide käsittelee ihmisenä olemisen kysymyksiä kokonaisvaltaisesti. Taiteen ensisijainen tehtävä on olla taidetta, mutta taiteella voidaan nähdä myös muita teh- täviä kuten mielihyvän tuottaminen, keskustelun herättä- minen, tunne-elämän monipuolistaminen, yhteiskuntaan osallistuminen ja hyvän elämän etsiminen. Taiteen yti- messä on vapaus: vapaus ajatella, olla ja tehdä.⁸¹

Taidelähtöiset menetelmät

Taidelähtöiset menetelmät ovat toimintaa, jossa yksilön tai yhteisön terveyttä ja hyvinvointia pyritään lisäämään muun toiminnan lisäksi taiteen ja kulttuurin keinoin. Tai- delähtöisillä menetelmillä haetaan taiteen avulla toimin- nallisesti uusia näkökulmia vaikeasti lähestyttäviin asioihin ja ilmiöihin. Taidelähtöisillä menetelmillä on myös esteet- tistä arvoa, joka erottaa ne muusta yhteisöllisestä toimin- nasta. Menetelmillä pyritään vaikuttamaan tai saamaan

muutosta aikaiseksi osallistujien ajattelussa ja toimin- nassa. Taidelähtöisiä menetelmiä on käytetty Suomessa 1990-luvun puolivälistä lähtien muun muassa sosiaali- ja terveysaloilla, nuoriso- ja vanhustyössä, vankeinhoidos- sa, opetuksessa, kylä- ja kaupunginosaprojekteissa sekä työyhteisöjen hyvinvointiin ja muutostilanteisiin liittyvissä kehittämishankkeissa.⁸²

Taideterapia

Kuntoutusta tai hoitoa, jossa taidetta ja sen eri element- tejä käytetään itseilmaisun ja vuorovaikutuksen välinei-nä yksilöllisten hoidon tai kuntoutuksen tavoitteiden saavuttamiseksi; sekä kokonaishoidon osana muiden hoidon tai kuntoutuksen muotojen rinnalla että pääasial- lisena hoitomuotona, eri-ikäisten ja erilaisten potilaiden tai asiakkaiden parissa. Terapia ei edellytä asiakkaalta taideosaamista. Terapeutilla on joko terveydenhoito-, sosiaali-, kasvatus- tai taidealan pohjakoulutus sekä lisäksi taideterapiakoulutus. Pohjakoulutus ja suoritettu terapia- koulutus määrittävät terveydenhuollon pätevyyden. Osa taideterapioista lukeutuu tai kytkeytyy psykoterapiaan, osa neurologiseen kuntoutukseen. Terapian muotoja ovat mm. musiikki-, tanssi/tanssi ja liike-, kuvataide-, kirjal- lisuus/sanataide- ja draamaterapia (psykodraama), tai eri taiteenaloja yhdistävä ekspressiivinen taideterapia.⁸³

Taiteen saatavuus ja saavutettavuus

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuudella tarkoitetaan kaik- kien ihmisten yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia kehittää itseään, käyttää taide- ja kulttuuripalveluja sekä osallistua taide- ja kulttuurielämään, myös tekijänä ja ammattilaisena. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta pyritään parantamaan poistamalla osallistumisen esteitä sekä suunnittelemalla palveluita ihmisten moninaisuus huomioiden. Taiteen saavutettavuuden näkökulmasta osallistumisen esteet ovat moninaisia, ja voivat liittyä esi- merkiksi aisteihin, viestintään, ymmärtämisen vaikeuteen, asenteisiin, fyysisiin, sosiaalisiin tai taloudellisiin tekijöihin sekä päätöksenteossa oleviin puutteisiin. Taiteen saata- vuus, eli se, miten palvelut tai tuotteet ovat saatavilla, ei vielä takaa taiteen saavutettavuutta.⁸⁴

Taiteen terapeutitiset vaikutukset

Taiteella ja sen parissa toimimisella on lukuisia hyvinvoin- tia tukevia merkityksiä ja mahdollisuuksia, jotka voivat tuottaa tai välittää ihmiselle ja yhteisöille terapeutisia kokemuksia ja vaikutuksia. Nämä voivat kytkeytyä itse taiteen ihmisessä herättämiin tunteisiin tai reaktioihin, tai taiteen parissa tapahtuvaan itseilmaisuun, kommunikaat-ioon ja vuorovaikutukseen. Taiteen terapeuttisuus on mahdollisuutena läsnä aina taiteen äärellä sekä kenen tahansa ulottuvilla ja sovellettavissa, vaikka varsinainen taideterapia edellyttääkin hoitosuhdetta koulutetun terapeutin kanssa.⁸⁵

Yhteisötaide

Yhteisötaiteen käsitteellä voidaan viitata monenlaiseen vuorovaikutteiseen taiteeseen, jonka materiaalina, väli- neenä tai toimintakenttänä ovat ihmisten väliset suhteet. Yhteisötaideprojekteissa taiteilijat tekevät taidetta ei-tai- teilijoista koostuvien ryhmien kanssa erilaisissa ympä- ristöissä, usein perinteisesti taiteelle rajattujen tilojen ja näyttelypaikkojen ulkopuolella. Taidetta tehdään ryhmän tai yhteisön kanssa, heidän ehdoillaan ja heitä varten. Yhteistyön osapuolet usein haluavat työskentelyllään kiinnittää huomiota ja käydä keskustelua jostakin tärkeä- nä pitämästään aiheesta. Taiteen tekemisen prosessiin liittyy tässä mielessä usein poliittinen ulottuvuus. Yhteisö- taiteen lähikäsitteitä ovat mm. uusi julkinen taide, sosiaa- lisesti sitoutunut taide, poliittinen taide ja aktivistitaide.⁸⁶

Yleisötyö

Yleisötyöllä tarkoitetaan taide- ja kulttuurilaitosten toi- mintaa, jonka tavoitteena on syventää taidekokemusta sekä lisätä osallisuutta ja vuorovaikutuksellisuutta taiteen kokemisessa ja tekemisessä. Taiteeseen ja kulttuuriin osallistumista pyritään edistämään toiminnalla, jossa huomio kiinnitetään taidelaitosten vakiintuneiden toimin- tamuotojen ulottumattomissa oleviin ryhmiin. Yleisötyö- tä voidaan edistää muun muassa kehittämällä toiminnan asiakaslähtöisyyttä ja erilaisia palveluja sekä jalkautumalla ulos toimijan seinien sisältä. Yleisötyössä on usein taide- ja kulttuurikasvatuksen elementtejä.⁸⁷

1 Laitinen 2017d, 95; sit. Wilson ym. 2015; McKeown ym. 2016.
2 Lahtinen ym. 2017.
3 Lahtinen y. 2017.
4 Lehikoinen & Rautiainen 2016: Muun muassa YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus, YK:n lasten oikeuksia koskeva yleissopimus ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimukset käsittelevät useissa artikloissaan näitä oikeuksia.
5 Lehikoinen & Rautiainen 2016: Ks. erityisesti Suomen perustuslain 12 §, 16 § ja 17 §.
6 OKM <https://minedu.fi/prosenttiperiaate>
7 OKM <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM008:00/2017>
8 Taikusydän <https://taikusydan.turkuamk.fi/>
9 ArtsEqual <http://www.artsequal.fi/>
10 Taikusydän 2017.
11 Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma (2018-2020) <http://esshp-internet.oncloudos.com/kokous/20181155-9-1.PDF>
12 Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hankkeessa kerättiin tietoa kulttuurihyvinvoinnin nykytilasta kyselyllä, joka lähetettiin elo-lokakuussa 2017 kuntien kulttuurivastaaville ja hyvinvointikoordinaattoreille sekä kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa kirjoittavien työryhmien osallistujille. Lisäksi tietoa on koottu keskusteluilla työryhmissä sekä kuntien hyvinvointiryhmissä syksyn 2017 – kevään 2018 aikana.
13 Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hankkeessa kartoitettiin syyskuussa 2017, kuinka taide ja kulttuuri tulivat esiin Etelä-Savon kaupunkien ja kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa sekä strategioissa. Lisäksi kulttuurin osuutta tarkasteltiin lasten ja nuorten seudullisista ja paikallisista hyvinvointisuunnitelmista sekä ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmista, jos sellaisia oli saatavilla. Asiakirjat rajattiin vuosiin 2013–2017. Materiaalia etsittiin kuntien ja kaupunkien internet-sivuilta sekä hyvinvointikertomus.fi-sivustolta.
14 Kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa tehneissä teemaryhmissä pohdittiin taiteen ja kulttuurin roolia ja merkitystä tulevaisuuden maakunnassa. Tutustuimme <http://esavoennakoi.fi/megatrendit> -sivulla esiteltuihin megatrendeihin, joista ryhmiin osallistujat nostivat esiin heidän mielestään Etelä-Savon kehityksen ja kulttuurihyvinvoinnin kannalta olennaisia megatrendejä. Kuvassa on mukana 6 megatrendiä, jotka ryhmien jäsenet nostivat useimmiten mukaan.
15 Laitinen 2017b.
16 Hyyppä 2014, 19.
17 Laitinen 2017d, 93-94.
18 Laitinen 2017b.
19 Laitinen 2017b.
20 Sutela 2017, 71; sit. Kempe & Tissot 2012; Munsell & Bryant Davis 2014; Seham & Yeo 2015; Reinders ym. 2015; Marzner 2015; Hillier ym. 2012.
21 Hyry 2016.
22 Laitinen 2017a.
23 Etelä-Savon ennakkointiverkko <https://esavoennakoi.fi/luovat-alat>
24 Mikkelin Hacklab <http://mikkeli.hacklab.fi/>
25 Tampere-talo <https://tampere-talo.fi/jarjestajille/konsertit/mukana/>
26 XAMK 2018.
<https://www.epressi.com/tiedotteet/koulutus/uudesta-hyvinvointipelistä-apua-ikaantyneille-ja-muistisairaille-2.html#.W5F29rE6es0.facebook>
27 Etelä-Savo ennakoi <https://infogram.com/sosiaalinen-polarisaatio-lg9vplw0z43e24y>
28 Anttila ym. 2017; sit. POPS 2014, 18; Suomen perustuslaki; YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.
29 Anttila ym. 2017; sit. Vettenranta 2015.
30 Anttila ym. 2017; sit. Af Ursin 2016; Catterall et al. 2012; Knell et al. 2015; Martin 2017; Purhonen et al. 2014.
31 Laitinen 2017c, 41.
32 Laitinen 2017a.
33 Westerlund ym. 2017, 7; sit. Miles 2007, 278.
34 Aikuisten terveys-, hyvinvointi ja palvelututkimus 2015.
35 Ansio, Furu & Houni 2016.
36 Westerlund ym. 2017, 7; sit. Patel 2012, 66.
37 Kulttuuria kaikille -palvelu <http://www.kulttuuriakaikille.fi/kaikukortti>
38 Etelä-Savo ennakoi <https://infogram.com/kansainvalisyys-ja-monikulttuurisuus-lg502y9or7ldpjd>
39 Laitinen 2017a.
40 Vanhanen 2017, 66.
41 Uulu 2017.
42 Uulu 2017.
43 Alisaari & Heikkola 2016a.
44 Alisaari & Heikkola 2016b.
45 <https://www.facebook.com/hoilaillen/>
46 Anttila ym. 2017.
47 Etelä-Savo ennakoi <https://infogram.com/tyoelaman-muutos-lgqo2qn4lwx278>
48 Laitinen 2017b.
49 Ikäläinen 2017, 26.
50 Ansio, Houni, Seppälä & Turunen 2017, sit. Artlab 2009; Berthoin Antal 2013; van den Broeck ym. 2008; Robinson & Dix 2007.

51 Honkala 2018.
52 Ansio, Houni, Seppälä & Turunen 2017; sit. Berthoin Antal & Strauß 2013; Schiuma 2011.
53 Ansio, Houni, Seppälä & Turunen 2017, sit. Cuypers ym. 2012; Davies ym. 2016.
54 Honkala 2018.
55 Ansio ym. 2018, 14.
56 Norokallio & Kauppila 2011, 47.
57 Etelä-Savo ennakoi <https://infogram.com/vaeston-ikaantyminen-lggk269w6j4j2n0>
58 Huhtinen-Hildén 2013a, 13.
59 Malmivirta 2017, 47-48; sit. Wakeling & Clark 2015; Liddle, Parkinson & Sibbrit. 2013; Moody & Phinney 2011.
60 Honkala 2018.
61 Laes, T. 2017.
62 World Alzheimer Reports <https://www.alz.co.uk/research/world-report>
63 esim. Särkämö 2012.
64 Westerlund ym. 2017, 6; sit. Houston & McGill 2013; McKee & Hackney 2013; Hackney & Earhart 2010.
65 Etelä-Savo ennakoi <https://infogram.com/ilmastonmuutos-lg502y9o4ezdpjd>
66 Räisänen 2016.
67 Foster 2017; Räisänen 2016.
68 Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2017.
69 Lilja-Viherlampi, L.-M. & Rosenlöf, A-M. 2018. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Artikkelijulkaisuprosessissa.
70 Lilja-Viherlampi, L.-M. & Rosenlöf, A-M. 2018. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Artikkelijulkaisuprosessissa.
71 Lilja-Viherlampi, L.-M. & Rosenlöf, A-M. 2018. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Artikkelijulkaisuprosessissa.
72 Lahtinen, Sokka & Jakonen 2017; Virolainen 2015; Heikkilä 2016.
73 Huhtinen-Hildén 2013b.
74 Kulttuuripolitiikan strategia 2020.
75 Puustjärvi & Korhonen 2017, 35; www.kulttuuriymparistomme.fi
76 Virolainen (2015)
77 Virolainen (2015)
78 Prosenttiperiaatteen edistäminen <https://prosenttiperiaate.fi/>
79 OKM <https://minedu.fi/prosenttitaide>
80 Korhonen & Airaksinen 2014; Tanskanen & Juppi 2017; Pro soveltavan taiteen tila ry <http://www.prostt.fi/2016/06/06/maria-huhmarniemi-soveltavan-taiteen-laaja-maaritelma/>
81 Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2017.
82 TAIKA-hanke <https://blogs.helsinki.fi/taika-hanke/taidelahtoiset-menetelmat/>
83 Inartes-instituutti, [ekspressiivinen taideterapia](http://www.inartes.fi/ekspressiivinen-taideterapia)
[Suomen kirjallisuusterapia ry](http://www.inartes.fi/suomen-kirjallisuusterapia-ry)
[Suomen Kuvataidepsykoterapia ry](http://www.inartes.fi/suomen-kuvataidepsykoterapia-ry)
[Suomen musiikkiterapiayhdistys ry](http://www.inartes.fi/suomen-musiikkiterapiayhdistys-ry)
[Suomen psykodraamayhdistys ry](http://www.inartes.fi/suomen-psykodraamayhdistys-ry)
[Suomen Tanssiterapiayhdistys ry](http://www.inartes.fi/suomen-tanssiterapiayhdistys-ry)
[Suomen TMT-musiikkiterapeutit ry](http://www.inartes.fi/suomen-tmt-musiikkiterapeutit-ry)
84 Lahtinen, Jakonen & Sokka 2017; OKM <https://minedu.fi/kulttuurin-saavutettavuus>
Kulttuuria kaikille http://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus
85 Hautala 2008; Lilja-Viherlampi 2007; Rankanen, Hentinen & Mantere 2007.
86 Kantonen 2005; Kantonen 2010; Karttunen 2017.
87 Virolainen 2015.

Lähdejulkaisut

Alisaari, J. & Heikkola, L. M. (2016a). Laulamalla sujuvuutta suomenoppijoiden kirjoittamiseen. Kasvatus 47:4, 313–326.

Alisaari, J. & Heikkola, L. M. (2016b) Kannattaako suomen tunnilla laulaa? Musiikin suunta 1/2016
<http://musiikinsuunta.fi/2016/01/kannattaako-suomen-tunnilla-laulaa/>

All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing (2017) Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing. The Short Report.
http://www.artshealthandwellbeing.org.uk/appg-inquiry/Publications/Creative_Health_The_Short_Report.pdf

Ansio, H., Furu, P. & Houni, P. (2016) Taide torjuu yksinäisyyttä. ArtsEqual-tutkimushankkeen toimenpidesuositus 2/2016.
<http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Taide+torjuu+yksin%C3%A4isytt%C3%A4+PDF/fle88c0f-0228-40e2-a4f9-ea99b8d42aec>

Ansio, H., Houni, P., Seppälä, P. & Turunen, J. (2017) Taide vahvistaa työhyvinvointia. ArtsEqual-tutkimushankkeen toimenpidesuositus 3/2017.
http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/PB_ty%C3%B6hyvinvointi/a4ab1d7f-8e78-4174-893c-fbc6e6dbe728

Ansio, H., Houni, P. & Piispa, M. (2018) ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin”. Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ. Yhteiskuntapolitiikka 83 (2018):1, 5-17.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136024/YPI801_Ansioym.pdf?sequence=1

Anttila, E., Jaakonaho, L., Juntunen, M-L., Martin, M., Nikkanen, H. M., Saastamoinen, R. & Turpeinen, I. (2017) Peruskoulu: Suomen suurin kulttuurikeskus. ArtsEqual-tutkimushankkeen toimenpidesuositus 2/2017.
<http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Koulu+kulttuurikeskus+PB/6539bc7d-4c69-4d62-a90f-91a0d12f6e6b>

Foster, R. (2017) Ympäristöuhka: tutkimus varoittaa koulutuspolitiikan kapeutumisesta. ART-ECO-tutkimushanke.
<http://artecoproject.com/uncategorized/ymparistouhka-tutkimus-varoittaa-koulutuspolitiikan-kapeutumisesta/>

Hautala, P-M. (2008) Lupa tulla näkyväksi. Kuvataideterapeuttinen toiminta kouluissa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 341. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/21619>

Heikkilä, R. (2016) Suomalainen kulttuuriolosuhteet ja eriarvoisuus. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2016, 6-19.

Honkala, N. (2018) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista oppimiseen. Sitran tietokortti.
<https://media.sitra.fi/2018/02/07105528/taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-oppimiseen-tietokortti-final.pdf>

Huhtinen-Hildén, L. (2013a) Kulttuurinen vanhustyö – Hyvistä käytänteistä toimintakulttuurin muutokseen. Kulttuurinen vanhustyö – Taide kumppanina läpi elämän. Metropolia Ammattikorkeakoulu Kulttuuri ja luova ala, 8-16.
https://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Kulttuuri/Kehittaevae_hanketoiminta/julkaisut/kulttuurinen_vanhusty%C3%B6_web.pdf

Huhtinen-Hildén, L. (2013b) Kohti luovaa arkea – kulttuurisen vanhustyön mahdollisuuksista ja haasteista. Katri Leppisaari (toim.) Tahtoa, toimintaa ja teoriaa. Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa. Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy, Helsinki, 8–21.

Hyry, J. (2016) Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja. TNS Gallup Oy ja Suomen taitelijaseura.
<http://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Kyselytutkimus-2016.pdf>

Hyppä, M. (2014) Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Ikäläinen, P. (2017) Taiteesta tukea työhyvinvointiin. Taiteen edistämiskeskus.
https://storage.googleapis.com/turku-amk/2018/04/taiteesta-tukea-tyohyvinvointiin_web_2018.pdf

Kantonen, L. (2005) Telttä: kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 54. Like, Helsinki.

Kantonen, L. (2010) Yhteisötaiteen estetiikkaa ja menetelmiä. Lea Kantonen (toim.) Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua. Keskustelevaa kirjoitusta paikkasidonmaisesta taiteesta. Kuvataideakatemia. Helsinki, 74-84.

Karttunen, S. (2017) Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaitelijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. TAHITI 1/2017.
<http://tahiti.fi/01-2017/tieteelliset-artikkelit/laajentuva-taiteilijuus-%E2%80%93-yhteisotaiteilijoiden-toiminta-ja-identiteetti-hybridisaatio-kasitteen-valossa/>

Korhonen, P. & Airaksinen, R. (2014) Hyvä hankaus 2.0. Kokos-julkaisuja 1/2014.Taideyliopisto, Helsinki.

Kulttuuripolitiikan strategia 2020 (2009) Opetusministeriön julkaisuja 2009:12.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75641/opmi2.pdf>

Laes, T. (2017) The (Im)possibility of Inclusion. Reimagining the Potentials of Democratic Inclusion in and through Activist Music Education. Helsinki: Sibelius Academy Studia Musica 72.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235133/nbnfife201705096359.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lahtinen, E., Jakonen, O. & Sokka, S. (2017) Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa. Tietokortti 3. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/tietokortti-3-yhdenvertaisuus-ja-saavutettavuus-kulttuuripolitiikassa>

Laitinen, L. (2017a) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksiin. Sitran ja Taikusydämen tietokortti.
<https://media.sitra.fi/2017/11/21095355/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-sosiaaliseen-hyvinvointiin-tietokortti.pdf>

Laitinen, L. (2017b) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksiin. Sitran ja Taikusydämen tietokortti.
<https://media.sitra.fi/2017/11/21100218/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-terveyteen-tietokortti.pdf>

Lehikoinen, K. & Rautiainen, P. (2016) Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja. ArtsEqual-tutkimushankkeen toimenpidesuositus 1/2016.
<http://www.artsequal.fi/documents/14230/26193/Sote-sektori+suositus/df5a3d5e-ae2-413d-baea-cedce6db2575>

Laitinen, L. (2017c) Taide, taiteellinen toiminta ja nuorten hyvinvointi. Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual-tutkimushankkeen julkaisu, 31-45.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4

Laitinen, L. (2017d) Taide, taiteellinen toiminta ja mielenterveys. Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual-tutkimushankkeen julkaisu, 85-98.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4

Lilja-Viherlampi, L-M. (2007) Minunkin sisällä soi! Musiikin ja sen parissa toimimisen terapeuttisia merkityksiä ja mahdollisuuksia musiikkikasvatuksessa. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia: 24. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166647.pdf>

Malmivirta, H. (2017) Taide, taidetoiminta ja niiden vaikutukset ikääntyneiden hyvinvointiin. Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual-tutkimushankkeen julkaisu, 47-58.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4

Norokallio, H. & Kauppila, W. (2011) Kotikunnas ja Turun yliopistollinen keskussairaala toimintaympäristöinä. Liisa-Maria Lilja-Viherlampi (toim.) Iloa ja eloa musiikkitoiminnasta sairaala- ja hoivakotiympäristöissä. Turun Ammattikorkeakoulun raportteja 107. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 39-58.

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma (2017) Pirkanmaan sairaanhoitopiiriin ja Taiteen edistämiskeskuksen yhteisjulkaisu.
https://www.tampere.fi/tiedostot/pgS5Dfh9gp/pirkanmaan_kulttuurihyvinvointisuunnitelma.pdf

Puustjärvi, E. & Korhonen, S. (2017) Onnellisia tarinoita. Rakennusten uusi elämä. Kulttuuriympäristö näkyväksi -hankkeen julkaisu. Maa- ja kotitalousnaiset ja Pro Agria.
https://www.maajakotitalousnaiset.fi/sites/default/files/attachment/onnellisia_tarinoita_julkaisu_0.pdf

Pässilä, A. & Ikonen, E. (2017) Taiteen toiminnan logiikalla. Helena Horn & Kati Vapalahti (toim.) Taidetta työn kehittämiseen. XAMK kehittää 8. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, 88-91.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/127046/URNISBN9789523440159.pdf?sequence=1>

Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M-H. (2007) Taideterapian perusteet. Duodecimin julkaisuja. Karisto Oy: Hämeenlinna.

Räisänen, T. (2016) Kuvataidekasvatuksen mahdollisuudet osana ympäristökasvatusta. Kasvatustieteen kandidaatintyö, Oulun yliopisto.
<http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201612103259.pdf>

Sutela, K. (2017) Taide, taiteellinen toiminta ja vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointi. Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual-tutkimushankkeen julkaisu, 71-82.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4

Särkämö, T. (2012). Musiikkia aivoille: miten musiikki vaikuttaa aivojen toimintaan. Jenni Varho ja Mauri Lehtovirta (toim.) Taidetta ikä kaikki: selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä. http://www.kansalaisareena.fi/Taidetta_ika_kaikki.pdf

Taikusydän (2017) Suomi kiinnosti Bristolin kansainvälisessä kulttuurihyvinvointiin keskittyvässä konferenssissa.
<https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/suomi-kiinnosti-bristolin-kulttuurihyvinvointi-konferenssissa/>

Tanskanen, I. & Juppi, P. (2017) Taiteen moniammatilliset kontekstit. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 94.
<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166470.pdf>

Taylor, K. (2018) Art Thou Well? Towards Creative Devolution of Mental Health in Greater Manchester. Winston Churchill Memorial Trust.
<https://www.wcmt.org.uk/sites/default/files/report-documents/Taylor%20K%20Report%202017%20Final.pdf>

Uulu (2017) Encounters – Kohtaamisia. <http://uulu.fi/encounters/>

Vanhanen, E. (2017) Taiteisiin osallistumisen hyvinvointivaikutukset ja maahanmuuttajat. Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen (toim.) Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual-tutkimushankkeen julkaisu, 61-70.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4

Virolainen, J. (2015) Kulttuuriolosuhteiden muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Cuporen verkkojulkaisuja 26. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/jutta-virolainen-kulttuuriolosuhteiden-muuttuvat-merkitykset>

Westerlund, H., Lehikoinen, K., Anttila, E., Houni, P., Karttunen, S., Väkevä, L., Furu, P., Heimonen, M., Jansson, S-M., Juntunen, M-L., Kantonen, L., Laes, T., Laitinen, L., Laukkanen, A. ja Pässilä, A. (2017) Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual-tutkimushankkeen julkaisu.
<http://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Katsaus+kansainv%C3%A4liseen+tutkimukseen/9c772fd2-edd5-46ee-9807-f8004590cf52>

ETELÄ-SAVO

SAIMAAN MAAKUNTA